

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Urška Šoškić

O edukaciji za multikulturalnost

Diplomsko delo

Ljubljana, 2010

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Urška Šoškić

Mentorica: doc. dr. Alojzija Židan

O edukaciji za multikulturalnost

Diplomsko delo

Ljubljana, 2010

O edukaciji za multikulturalnost

Diplomska naloga govori o vlogi šole pri razvijanju naravnosti in vrednot, potrebnih za življenje v kulturno raznolikih, demokratičnih družbah. Multikulturalna edukacija je izobraževalni pristop, ki temelji na demokratičnih načelih, kot so svoboda, dostojanstvo, pravičnost, enakost in enakopravnost. Vrednoti kulturne razlike in izziva vse vrste diskriminacije: rasizem, seksizem, religijsko nestrpnost, nacionalizem ipd.; zmanjšuje stereotipiziranja in predsodke med raznolikimi skupinami in posamezniki. Izobraževanci se uče sprejemanja in cenjenja kulturne raznovrstnosti in razvijajo veščine, ki jim omogočajo vzpostavljanje uspešnih in spoštljivih družbenih odnosov z ljudmi različnega porekla, različnih življenjskih stilov in vrednot.

Multikulturalna edukacija prežema vse aspekte šolske skupnosti in organizacije, kar zahteva temeljito šolsko reformo: od ustvarjanja celotnega šolskega okolja, ki je v skladu z demokratičnimi ideali in kulturno raznovrstnostjo, do definiranja in implementacije primernih kurikularnih politik.

Ključne besede: multikulturalna edukacija, multikulturalne kompetence, kulturni pluralizem, multikulturalni kurikulum

Multicultural education

My diploma is about the role school shall play in developing attitudes and values necessary for living in culturally diverse, democratic societies. Multicultural education is an approach to teaching and learning, based on democratic values such as freedom, human dignity, justice, equity and equality. It values cultural differences and challenges issues of discrimination; rasism, sexism, religious intolerance, nationalism etc; decreases stereotyping and prejudice among diverse groups and individuals. In the process of learning, students learn how to accept and appreciate cultural diversity, develop skills that enable them to interact succesfully and respectfully with people of different backgrounds, values, life styles.

As multicultural education must prevade all aspects of the school community and organization, it requires comprehensive school reform; schools should create total school enviroments that are consistent with democratic ideals and cultural diversity, and as well define and impelement such curricular policies.

Key words: multicultural education, multicultural competence, cultural pluralism, multicultural curriculum

KAZALO VSEBINE

KAZALO VSEBINE	4
UVOD.....	6
O POMENU EDUKACIJE ZA MULTIKULTURNOST.....	8
1 VZGOJA IN IZOBRAŽEVANJE.....	8
1.1 Šola kot socializator	9
1.2 Vrednotna paradigma slovenske javne izobraževalne institucije.....	9
1.3 Bela knjiga o vzgoji in izobraževanju RS.....	10
1.4 Državljska vzgoja in etika v Republiki Sloveniji.....	13
1.5 Izobraževanje pred izzivi sodobnega sveta.....	15
2 EDUKACIJA ZA MULTIKULTURNOST	17
2.1 Začetki edukacije za multikulturnost.....	17
2.2 Cilji edukacije za multikulturnost.....	19
2.3 Dimenzije multikulturene edukacije in šolski kurikulum.....	23
2.4 Doseganje medkulturnih kompetenc in vloga učitelja.....	32
3 IZBOR METOD, NJIHOVO PRILAGAJANJE IN USTVARJANJE	35
4 IZKUSTVENO UČENJE	37
4.1 Igre vlog in simulacije	37
5 STRATEGIJE IN AKTIVNOSTI	39
6 ESTONIJA IN LATVIJA.....	61
6.1 Načela multikulturene edukacije v estonskem kurikulumu.....	61
6.2 Skupne poteze post sovjetske edukacijske ideologije: kurikula Estonije in Latvije	63
7 NA POTI V EVROPO: MULTIKULTURNI Poudarki skandinavskih KURIKULOV	65
8 AVSTRIJA.....	67
9 SKLEP	69
10 SMERNICE ZA VZGOJO IN IZOBRAŽEVANJE OTROK TUJCEV IN ROMOV V VRTCIH IN ŠOLAH.....	71
11 VKLJUČEVANJE OTROK ROMOV V SLOVENSKE VZGOJNO-IZOBRAŽEVALNI SISTEM	73
11.1 Primer dobre prakse: Osnovna šola Janka Padežnika, Maribor.....	74

11.2 Dosežki na področju dela z učenci Romi.....	76
ZAKLJUČEK.....	82
LITERATURA	84

PRILOGA A: Slovar ključnih pojmov

UVOD

Živimo v času negotovosti. Iz varne hiše tradicionalnih zapikov, se počutimo vržene na neskončno cesto v neznanu. Hitrost ubija, smerokazov je premalo in preveč. Človek še nikoli ni stal pred toliko izzivi – na eni strani predstavljajo priložnost, na drugi pa vlivajo strah. Hitre družbene spremembe, moderne tehnologije, mobilnost, erozija kulturnih vrednot, globalizacija in ekstremna individualizacija. Recesija in okoljska kriza. Zasuti z goro podatkov in opremljeni z vsem nakopičenim znanjem, se počutimo nepripravljeni, nemočni in zmedeni. Svet se oži in širi, zbližuje in drobi. Vstopa v naše dnevne sobe, v naše spalnice.

Preoblikovale so se socializacijske institucije, slabijo socializacijski agensi. Četudi izobraževalni sistemi in družina na videz ostajajo enaki, se znotraj sebe transformirajo pod vplivom potrošniške kulture, intenzivne mobilnosti in pospešene rasti informacij.

Sodobna družba ne more več zagotoviti monolitnega preslikavanja dominantnih kulturnih obrazcev v življenje posameznika. Vsi omenjeni procesi in spremembe v načinu življenja, ki jih spodbujajo, vodijo do srečevanja različnih kulturnih vrednot in kulturnih vzorcev.

Čeprav je za čas v katerem živimo srečevanje kultur neizbežno, pa vendarle tolikokrat ni prepoznano kot velika priložnost, temveč je zaznamovano s pomanjkanjem razumevanja različnosti in raznovrstnosti, z ogroženostjo, strahom pred tujim.

Človeška zgodovina je bila vedno polna konfliktov, vendar nova dejstva opozarjajo na nevarnost velike avtodestruktivne možnosti, ki jo je ustvarilo stoletje skozi 20.stoletje. Namesto da bi nas vseobsegajoča nevarnost, ki jo predstavljata okoljska in gospodarska kriza združevala, smo priča vedno večjim sovražnostim, naraščanju rasizma, nestrpnosti do manjšin, celo v deželah z dolgoletno demokratično tradicijo.

Tudi doma nismo izjema. Multikulturalnost se vse prevečkrat doživlja kot neposredna grožnja nacionalni identiteti - nestrpnost večinskega prebivalstva do Romov, nestrpnost v zahtevi po referendumu za graditev đamije, ki je pravzaprav zahteva po legitimiranju nestrpnosti same, aktivno zavzemanje RKC proti pravicam istospolno usmerjenih. Virtualni prostor spletnih forumov distribuira preko svojih anonimnih uporabnikov

enake predsodke in stereotipe, kot obstoječa družbena stvarnost, prav tako ostali množični mediji in sovražna populistična politika, ki kot rečeno legitimira agresijo in pripravljenost na obrambo pred tujci, vsiljivci, ki naj bi bili krivi za ekonomske, kulturne, politične spremembe.

Vir strahu pa tiči v neznanju. Posploševanju, nekritičnem sprejemanju stereotipnih predstav in predsodkov. Pomanjkanju sprejemanja obče civilizacijskih vrednot. Precej razlogov. Eno temeljnih področij, ki se mora spopasti z izzivi kompleksne večkulturne stvarnosti 21. stoletja, je gotovo področje vzgoje in izobraževanja.

V svoji nalogi se bom vprašala prav to - kaj lahko torej naredi šola za bolj odprto, strpnjšo, mirno, svobodnejšo družbo?

V prvem delu naloge na kratko opredelim pomen formalne vzgoje in izobraževanja, se dotaknem izzivov pred katerimi stoji sodobna pedagogika in opišem osnovne smotre in cilje edukacije za multikulturnost, kot vse pomembnejše sestavine socialne vzgoje osebnosti.

Drugi del namenjam nekaterim učnim metodam in strategijam, ki bi bile primerne in uporabne za tako vrsto edukacije, v tretjem pa z mednarodno primerjavo analiziram tiste dele različnih šolskih kurikulumov, ki se nanašajo na multikulturne teme v vzgoji in izobraževanju posameznih šolskih sistemov.

Nalogo zaključim s pregledom osnovnih smernic vzgoje in izobraževanja otrok tujcev in Romov v Sloveniji, ter z opisom primera dobre prakse mariborske osnovne šole.

Diplomsko delo je v večji meri zasnovano teoretično, pri čemer uporabljam naslednje metode: opisno, analitično, primerjalno; črpam iz primarnih in sekundarnih izobraževalnih virov, domačih in tujih zgodovinskih virov, kot tudi osebnih pedagoško-didaktičnih izkušenj.

O POMENU EDUKACIJE ZA MULTIKULTURNOST

1 VZGOJA IN IZOBRAŽEVANJE

Vzgoja in izobraževanje je vseživljenski proces, ki poteka od vrtca pa vse do tretjega življenjskega obdobja. Naloga izobraževalnih institucij pa ni le prenos znanja, temveč tudi vrednot in lastnosti, ki so potrebne, da posameznik v družbi kakovostno živi in v njej deluje.

Učenje je večplasten pojem in proces, ki dobiva ob sodobnih spoznanjih nove pomene in vloge v človekovem življenju. Uporablja se kot najširši pojem za pridobivanje znanja, spretnosti, sposobnosti in vrednot, ki lahko poteka bolj ali manj organizirano, namerno ali priložnostno (Vilič-Klenovšek in Klemenčič 2001, 38).

Proces učenja za človeka torej predstavlja (Ferjan 1999, 16):

- pridobivanje znanj, spretnosti in sposobnosti za obvladovanje načinov za zadovoljevanje potreb (kar predstavlja izobraževalno komponento učenja oziroma izobraževanje);
- pridobivanje življenjskih in delovnih izkušenj, navad, razvijanje kritičnega odnosa do dela, dobrin, vrednot in okolja nasploh (kar predstavlja vzgojno komponento učenja oziroma vzgojo).

Razlikujemo formalno in neformalno izobraževanje. Pri prvem, poteka izobraževanje kot proces v institucionaliziranih oblikah - po določenih znanstvenih metodah ga v izobraževalnih ustanovah izvaja in vodi ustrezno strokovno usposobljen izvajalec izobraževanja.

Neformalno izobraževanje pa je bodisi namerna izobraževalna aktivnost, ki poteka v ali izven izobraževalnih institucij (programi, delavnice, tečaji ipd.), kot tudi znanje, pridobljeno v okviru prostočasnih in delovnih izkušenj, s samoizobraževanjem, hobiji, izkustvenim učenjem ipd.

1.1 Šola kot socializator

Začetni členi ključnih zakonov o izobraževanju (Zakon o vrtcih, osnovni šoli, poklicnem in strokovnem izobraževanju, gimnaziji; Zakon o izobraževanju odraslih), navajajo bistvene cilje posameznega izobraževanja, med katerimi so tudi cilji socializacije in vključevanja v družbo. Otroci že v vrtcu spoznavajo načine in oblike delovanja družbe. Predšolska socializacija vključuje razvijanje sposobnosti razumevanja in sprejemanja sebe in drugih, sposobnosti za dogovarjanje, upoštevanje različnosti, razvijanje samostojnosti, sposobnosti prepoznavanja in izražanja čustev ipd. (Juren 1996, 32) .

Šola spodbuja k zavesti o integriteti posameznika, omogoča skladen telesni, spoznavni, čustveni, duhovni, moralni in socialni razvoj posameznika, spodbuja razvoj sposobnosti samostojne kritične presoje in odgovornega ravnanja. Učencem pomaga razvijati zavest o državni pripadnosti in narodni identiteti, kot tudi vzgaja za obče civilizacijske vrednote, ki izvirajo iz evropske tradicije. Šola tako uči spoštovanja in sprejemanja drugačnosti, vzgaja za strpno sobivanje in sodelovanje, vzgaja za odgovorno varovanje svobode, skratka, razvija sposobnosti, ki jih posameznik potrebuje za življenje v demokratični družbi (Juren 1996, 40).

1.2 Vrednotna paradigma slovenske javne izobraževalne institucije

Načela, ki določajo splošni teoretični okvir za oblikovanje javnega sistema edukacije, izhajajo iz človekovih pravic in pojma pravne države. Učitelj mora izhajati iz vrednot, vrednostnega sistema, ki je uveljavljen v državi. V Sloveniji so to človekove pravice.

V sodobnih pluralnih družbah hkrati obstoji več različnih svetovnih nazorov, vrednotnih sistemov, kot tudi različnih in celo nasprotujočih si pedagoških teorij in praks. Javni sistem izobraževanja je potrebno graditi na čim širšem konsenzu o tem, kakšna je dobra šola, hkrati pa je potrebno staršem, ki bi želeli svoje otroke vzgajati in izobraževati v skladu s posebnimi moralnimi in religioznimi prepričanji, to omogočiti s sistemom zasebnih šol.

Splošna deklaracija o človekovih pravicah, Konvencija o otrokovih pravicah in številni drugi mednarodni dokumenti, so dokumenti doseženega konsenza o temeljnih vrednotah. Posebnih (specifičnih) vrednotnih sistemov pa v današnjih družbah ni mogoče obravnavati kot splošno veljavnih.

V *Resoluciji o evropski dimenziji vzgoje in izobraževanja* so kot skupna evropska dediščina političnih, kulturnih in moralnih vrednot, v katerih je utemeljena civilizirana družba, navedene naslednje: človekove pravice, pluralna demokracija, strpnost, solidarnost in pravna država.

V moderni državi temelji sistem edukacije na načelih demokratičnosti, avtonomnosti in enakih možnosti. Ta načela so utemeljena v človekovih pravicah in pravni državi. V Splošni deklaraciji o človekovih pravicah so navedene naslednje pravice (OZN 1948):

- Pravica do temeljne ali osnovne izobrazbe (hkrati pravica in dolžnost; vsak ima pravico do osnovnega šolanja, hkrati pa vemo, da je OŠ obvezna in je zato obiskovanje osnovnega pouka dolžnost),
- izobrazba je usmerjena k polnemu razvoju človeka (osebnosti) in utrjuje spoštovanja človekovih pravic in temeljnih svoboščin (vzgoja),
- pravica do izbire javne ali zasebne šole (za specifičen svetovni nazor),
- načelo enakih možnosti – zahteva po kvaliteti in poglobljenosti v povezavi z diferenciacijo na vseh stopnjah.

Pri oblikovanju izobraževalnega sistema je potrebno upoštevati konkretne družbene razmere in razvojne vizije, vendar v povezavi s kvalitetno šolo, ki ni represivna, ki spodbuja radovednost, vzgaja odprtost duha, sposobnost kritičnega razsojanja. Šola, ki poleg vsega, dosega mednarodno preverljive standarde znanja.

1.3 Bela knjiga o vzgoji in izobraževanju RS

Po osamosvojitvi, leta 1991, je bila ena od temeljnih nalog Slovenije, mlade samostojne države, ki naj bi sledila globalnim spremembam evropskega prostora in se demokratično transformirala, prenova sistema vzgoje in izobraževanja. Zadala si je cilj,

vstopiti v Evropsko unijo, kar je med drugim pomenilo, da namerava šolski sistem uskladiti z državami, članicami Evropske unije. Na podlagi izsledkov primerjalnih analiz šolskih sistemov in drugih pomembnih dejavnikov vzgoje in izobraževanja (večstrankarski sistem, tržno gospodarstvo, spremembe strokovnih pogledov in znanstvenih paradigem), upoštevanja lastnih izkušenj, dejstev in strokovnega znanja je nastala Bela knjiga o vzgoji in izobraževanju v Republiki Sloveniji, izdana leta 1995. V njej so predstavljene konceptualne rešitve sistema vzgoje in izobraževanja v Sloveniji in so strokovna podlaga za nastanek nove zakonodaje, ki določa vertikalo in horizontalo vzgoje in izobraževanja Republike Slovenije vse od vrtcev, do izobraževanja odraslih, od nižjega poklicnega izobraževanja do višjega izobraževanja.

V uvodu Bele knjige je opredeljeno, da izhajajo načela, ki določajo splošni teoretični okvir za preoblikovanje javnega sistema izobraževanja, iz človekovih pravic in iz pojma pravne države (Klarič 2003, 5).

V skladu z opredelitvami vzgoje in izobraževanja v Splošni deklaraciji človekovih pravic in Konvenciji o otrokovih pravicah, tudi Bela knjiga opredeljuje dolžnost države, da mora v izobraževanju zagotoviti otrokom enake pravice ne glede na spol, socialno in kulturno poreklo, veroizpoved, narodno pripadnost, telesno in duševno konstitucijo, itd. V imenu človekovih in otrokovih pravic je zato v izobraževanju potrebno pozornost usmeriti "k rahljanju stereotipov o normalnosti in deviantnosti pri celotni populaciji šolskih otrok, ter opozarjati na zgodovinsko razsežnost in socialno konstituiranost teh in podobnih kategorij (Klarič 2003, 13).

Enake možnosti v izobraževanju morajo biti usklajene s pravico posameznika do drugačnosti in s pravico družbe, da z vidika splošnega razvoja optimalno uporabi razpoložljive vire oz. človeške in materialne potencialne, a tudi s pravico demokratične države, da vsakemu posamezniku omogoči, oz. ga pripravi za participacijo v demokratičnih procesih. Enakost ne pomeni izenačevanja ali celo brisanja individualnih razlik in omejevanje pluralizma" (Krek 1995, 24-25). Pri tem navaja kot enega od ukrepov, ki omogoča uresničevanje te zahteve, uvajanje notranje, fleksibilne in zunanje diferenciacije pouka. Pri notranji diferenciaciji gre za način organizacije predmetov znotraj oddelka po stopnjah zahtevnosti, v katere se učenci vključujejo glede na individualne sposobnosti in motivacijo. Pri fleksibilni diferenciaciji gre za organizacijo pouka, ki je kombinacija temeljnega pouka, v katerem učenci znotraj oddelka

pridobivajo osnove posameznega predmeta in nivojskega pouka, v katerega se učenci iz paralelnih razredov razporejajo glede na sposobnosti in motivacijo, pri čemer je možno prehajanje med nivoji zahtevnosti. Zunanja diferenciacija razporeja učence paralelnih razredov pri nekaterih predmetih v nivojske skupine, pri čemer je možno prehajanje med nivojskimi skupinami.

Skladno z načeli in teoretičnimi izhodišči, so v Beli knjigi deklarirani splošni cilji osnovne šole, ki so, kot je navedeno, usmerjeni k polnemu razvoju človekove osebnosti in k utrjevanju spoštovanja človekovih pravic in temeljnih svoboščin.

Osnovna šola mora pospeševati razumevanje, strpnost in solidarnost med vsemi ljudmi, narodi, rasami in verskimi skupinami. Skladno s tem osnovna šola (Krek 1995, 70):

- posreduje znanja z različnih znanstvenih področij in vzgaja v duhu človekovih pravic in iz njih izpeljanih vrednot,
- spodbuja miselni razvoj, kritično mišljenje, domišljijo in sposobnost komuniciranja,
- spodbuja razumevanje in izražanje v materinem jeziku in vključevanje v lastno kulturno tradicijo,
- seznanja z drugimi kulturami in civilizacijami in omogoča učenje tujih jezikov,
- razvija sposobnosti za življenje v pluralni in demokratični družbi.

Tudi načela strukturiranja osnovne šole so zastavljena na podlagi človekovih in otrokovih pravic (Krek 1995, 90):

- načelo enakih možnosti ob upoštevanju individualnih razlik med otroki ter načelo pravice do izbire drugačnosti,
- načelo omogočanja uspešnega zaključka osnovne šole in nadaljevanje edukacije,
- načelo ohranjanja ravnotežja med raznimi vidiki otrokovega telesnega in duševnega razvoja,

- načelo sodelovanja učenk oz. učencev, učiteljic oz. učiteljev in staršev,
- načelo integracije učencev in učenk z motnjami v razvoju,
- načelo ohranjanja splošnoizobraževalne naravnosti osnovne šole.

Današnji čas hitrih sprememb na vseh področjih, zahteva povsod po Evropi temeljite reforme šolskih sistemov. V Sloveniji je tako po petnajstih letih v pripravi nova bela knjiga o vzgoji in izobraževanju – skupina 22 strokovnjakov naj bi, hkrati s civilnimi pobudami, ki bodo prek javnih tribun posredovale svoje predloge za spremembe, pregledala in analizirala dogajanja na tem področju in oblikovala predloge za preoblikovanje celotnega sistema vzgoje in izobraževanje. Šola ni več delocentrična, upoštevati mora tudi druge vidike življenja, nove tehnologije, spremenjen odnos do okolja, vseživljensko izobraževanje, odnos med kulturami in civilizacijami. Rešitve bi morale biti zapisane bolj jasno, predvsem pa bi bilo potrebno predvideti načine, ki bi omogočali, da bi dejansko zaživele. Tudi edukacije za multikulturnost v šolah ne moremo pričakovati, če je ne bo na primeren in izdelan način promoviral ta nacionalni strateški dokument.

1.4 Državljska vzgoja in etika v Republiki Sloveniji

Državljska vzgoja in etika bi morala omogočati, da bi se učenci oziroma državljani ob konkretnih svetovnonazorskih, etičnih in verskih izbirah opredeljevali za odprto, strpno in pluralistično politično, nacionalno in kulturno usmerjenost in razvili osebnost, ki je odprta za moralne, socialne in politične probleme.

Opirati bi se morala na vrednotno podstavo pluralne družbe, zlasti na vrednote, ki omogočajo razvoj demokratične in humane skupnosti. Razen tega je s svojo vrednotno spoznavno in specifično pedagoško zasnovo posebej zavezana (Klarič 2003, 35):

- znanstvenim spoznanjem o razvoju in delovanju posameznika kot moralnega in družbenega bitja,
- človekovim pravicam,

- odgovornostim in etičnim načelom, ki poudarjajo integriteto človekove osebnosti in njegovo soodgovornost za druge ter za skupno dobro skupin in narodov.

V skladu s splošnimi cilji etike, bi morala pedagoška oziroma izobraževalna dejavnost zasledovati naslednje specifične cilje (Klarič 2003, 36):

1. razvijanje etičnih drž in veščin, ki so pogoj za samostojno, svobodno in odgovorno družbeno delovanje;
2. sposobnost za samoopazovanje in za spoštovanje svoje in drugih osebnosti in dostojanstva ter opazovanja okolja,
3. sposobnosti za vzpostavljanje konkretnih medosebnih odnosov in družbenih odnosov,
4. socialnih in komunikacijskih spretnosti in veščin,
5. sposobnosti za strpno razpravljanje in utemeljeno presojanje svojih in tujih idej in nazorov ter razvijanje demokratične komunikacijske kulture,
6. razvijanje sposobnosti za oblikovanje sorazmerno kompleksnih in notranje razčlenjenih državljanskih in moralnih presoj in osnov za moralno ravnanje:
7. sposobnost za prepoznavanje krivic, diskriminacije, stereotipov, predsodkov, pristranskih, na ozke interese vezanih stališč in neupravičenih ravnanj,
8. sposobnosti učencev za razčlenjevanje konkretnih pojavov in dogodkov z gledišča človekovih pravic ter odgovornosti in dolžnosti,
9. sposobnosti za strpno in razumno razreševanje medosebnih in družbenih konfliktov, sposobnosti za razumevanje različnih kultur, verovanjskih in vrednotnih sistemov,
10. pozitivnega odnosa do načel pravičnosti, enakosti, svobode, odgovornosti, humanosti in solidarnosti za zavestno rabo teh načel pri urejanju skupnih zadev.

1.5 Izobraževanje pred izzivi sodobnega sveta

Unescova mednarodna komisija za izobraževanje za 21. stoletje je opredelila naslednje štiri izobraževalno-edukativne stebre:

Izobražujemo se zato, da bi:

1. vedeli
2. znali kakovostno delati
3. kakovostno živeli v skupnosti
4. kakovostno živeli

Stara paradigma v izobraževanju je naglasila le prvi steber izobraževanja- učenje za znanje.

Izzivi sodobne družbe – globalizacija, življenje v evropski integraciji, nujnost razvijanja demokratične kulture, trajnostni in humani razvoj - pa zahtevajo prepletenost vseh štirih stebrov.

Tretji steber torej narekuje učenje življenja v skupnosti, skrb za okolje in prihodnost, sprejemanje povezanosti in soodvisnosti, sodelovanje, preseganje individualizma, zaprtosti v državne ali osebne meje (Šebart 2000).

Četrty steber pa se nanaša na posameznikovo osebnost - naučiti se spoznavanja in sprejemanja samega sebe, sprejemanja odgovornosti, samo uresničitve, osebne rasti.

Kajti izobraženega človeka ne odlikuje le znanje, temveč tudi odgovornost, skrb za druge, sposobnost avtonomnega, kritičnega razmišljanja.

Humanistično orientirana pedagogika dojema posameznika kot edinstveno, kompleksno osebnost, ki naj bi maksimalno uresničila svoje potenciale, odprto za pridobivanje novih izkušenj, sposobno da spozna in razume različne življenske situacije.

Tradicionalno izobraževanje se je izkazalo za neučinkovito in nezadostno. Tradicionalna šola je dušila radovednost in kritično razmišljanje- strah pred tujim,

nesposobnost mirnega reševanja konfliktov, nezanimanje za drugačno, so prav gotovo posledice tega.

Cilji sodobnega izobraževanja so doseganje različnih kompetenc, različnih vrst pismenosti, dvigovanje pozitivne samopodobe, samospoštovanje, raznih veščin.

Sodobna pedagogika se je usmerila v učenca, pripravlja ga za funkcioniranje v življenju. Učenje mora biti celostno in kontekstualno - pokrivati mora vse aspekte kognitivnega, emocionalnega, fizičnega, socialnega, kulturnega razvoja mladega človeka. Ne gre več le za golo prenašanje znanja - gre za spodbujanje k samostojnemu reševanju problemov, postavljanju vprašanj, razmišljanju, refleksiji, samorefleksiji.

Potreben je vzgojno izobraževalni sistem, ki bo rezultiral v izobraženosti, kreativnosti, iniciativi, v humanosti, preoblikovanju zavesti. Naloga vzgoje in izobraževanja je torej, da posamezniku ponudi referenčne točke, ki mu pomagajo najti svoje mesto v svetu, ob spoštovanju položaja vseh drugih, zavedanju soodvisnosti vseh ljudi in odgovornosti do okolja.

2 EDUKACIJA ZA MULTIKULTURNOST

V prepletenosti današnjega sveta težko najdemo družbo, ki bi bila monokulturna. Multikulturne družbe pa vzbujajo zahtevo po demokratični organizaciji skupnega življenja, predvsem na univerzalnih principih človekovih pravic – pravic, ki jih lahko zahteva vsak človek, neodvisno od svojega etničnega, socialnega izvora, veroizpovedi, barve kože. Razlike pa morajo ostati ohranjene. Edukacija za multikulturnost je pravzaprav edukacija za demokracijo. Vrednoti razlike, spodbuja pluralizem, izziva vse oblike diskriminacije, v šolah in družbi razkrajaja stereotipe in predsodke, zavrača etnocentrizem, neenakost ter uči veščin komuniciranja.

Multikulturna edukacija je filozofski koncept, ki temelji na idealih svobode, pravice, enakosti, človekovega dostojanstva, kot je zapisano v številnih mednarodnih dokumentih. Prepoznava vlogo, ki jo igra šola v razvijanju odnosa in vrednot, ki so nujne za demokratično družbo.

Multikulturno izobraževanje je proces, ki prežema vse aspekte šolske prakse.

V Evropi se je tak izobraževalni pristop razvijal delno pod okriljem Sveta Evrope, pod nazivom *interkulturno* izobraževanje, v deželah angleškega govornega področja pa se pogosteje imenuje *multikulturno* izobraževanje (VB, Kanada; ZDA idr.).

Pojma se v teoriji velikokrat uporabljata kot sinonima, četudi terminološko razlikovanje sugerira nekatere razlike v vsebinskih poudarkih. Nekateri avtorji (Katunarić v Puzić 2007) menijo, da multikulturno izobraževanje bolj poudarja prezentacijo in promocijo kulturne raznovrstnosti, medtem ko se interkulturni pristop v večji meri osredotoča na odnose med družbeno večino in manjšinami, njihovo medsebojno interakcijo, dotik in menjavo med kulturami.

2.1 Začetki edukacije za multikulturnost

Korenine izobraževanja za multikulturnost segajo v 60.l. prejšnjega stoletja, najprej v ZDA, v čas velikega gibanja za civilne pravice, katerih cilj je bil preprečevanje diskriminacije v javnosti, stanovanjskem sektorju, zaposlovanju in izobraževanju

(Banks, 2007). Deprivilegirane pa niso bile le različne rasne in etnične manjšine, svoje pravice so zahtevale tudi ženske z jasno zahtevo po odpravi seksizma.

Učni načrti šol so zrcalili diskriminatorno stvarnost- manjkali so glasovi žensk, glasovi manjšin - njihove izkušnje, zgodovine, kulture in perspektive. Skratka - v poučevanju je obstajala ena sama kultura: bila je bele barve in moškega spola.

J. Banks, eden glavnih aktivistov na področju multikulturnega izobraževanja pravi, da takšno izobraževanje pomeni, da bi najprej morali imeti vsi učenci - ne glede na njihov spol in družbeni razred ter njihove etnične, rasne in kulturne značilnosti – enake možnosti v šolah. Raziskave v ZDA so pokazale, da so učni uspehi Afroameričanov, Latinoameričanov, ameriških staroselcev v primerjavi z učenci, ki so belci, precej slabši, ti otroci so pogosteje kaznovani ali izključeni. Persell (v Banks 2007) pa ugotavlja, da na učni uspeh vplivajo še nekateri drugi dejavniki- npr. družbeni razred, ki mu otrok pripada – učenci iz bogatejših družin imajo gotovo boljše možnosti za učenje. Tudi otroci, ki imajo posebne učne potrebe, nimajo enakih možnosti za učenje.

V Evropi se je v 70. l. prejšnjega stoletja multikulturna pedagogika primarno ukvarjala z integracijo otrok priseljencev oz. njihovimi pedagoškimi primanjkljaji - nezadostnim poznavanjem jezika, ki se uporablja v šoli, nepopolnim predznanjem, specifično socializacijo... Vzgojni prijemi so bili namenjeni različnim ciljem, odvisno od konkretnih političnih in kulturnih razmer. Ponekod je bil cilj zapolniti manjko in na ta način otrokom omogočiti integracijo v izobraževalni sistem (Puzić 2007) ter pri tem negovati tudi ohranjanje njihove kulturne identitete – torej jezika, tradicij, običajev, da se bodo lahko vrnil v svojo domovino in se ponovno vključili s svoje specifično okolje. Organizirali so se posebni razredi z dvojezičnim poukom, izvenšolske aktivnosti oz. dopolnilni pouk, ki je v glavnem poudarjal učenje večinskega jezika.

Ti dopolnilni programi so kmalu postali predmet kritike, češ da stigmatizirajo in segregirajo, saj so bili otroci priseljencev obravnavani kot ločene skupine s posebnimi potrebami, z manjki, ki jih je potrebno odpraviti. Ideja o vzgoji za multikulturnost se je tako sprevrgla v svoje nasprotje, saj je rezultirala v večanju predsodkov in diskriminacije v družbi. Prav tako so se pokazale konceptualne težave pri določanju

kulturne vsebine, ki naj bi se prenašale s takšnim poukom - koncepti o kulturni identiteti otrok priseljencev so se snovali praviloma na nekih posplošenih predstavah in predpostavkah, se mešali z elementi večinske kulture ipd.

V začetku 80 l., pa so se spričo visoke natalitete priseljeniških skupin in novih migracij, začele opazno krepiti multietnične in multikulturne karakteristike zahodnoevropskih družb. Velik del priseljeniških družin se je odločil za trajno bivanje v novi domovini. Pod vplivom teh velikih družbenih sprememb, se je Svet Evrope v sredini 80.l. odločil, da projekt posebnega izobraževanja za »kulturno drugačne« zamenja z novim pristopom- občim izobraževanjem vseh otrok, s »kulturnim dodatkom« (Perotti v Puzić 2007). Tako so postopoma dozorevale ideje o multikulturnem izobraževanju.

2.2 Cilji edukacije za multikulturalnost

Namesto prvotne usmerjenosti na izobraževalne deficite otrok migrantov, se je pozornost preusmerila na področje medsebojnega sobivanja in identitet, kar zajema tako otroke priseljencev, kot družbeno večino. Od izobraževalnih sistemov, posebej pa šolskih, se zahteva prenašanje znanja in sposobnosti, ki bi vsem državljanom, ne glede na poreklo, omogočilo nemoteno sodelovanje v družbenem življenju in jih pripravilo za življenje v multikulturni družbi.

Na osnovi tako zadanih smernic so se razvijali različni pedagoški pristopi, odvisno od specifičnega nacionalnega in družbenega konteksta, ki pa kljub razlikam bazirajo na nekaterih skupnih splošnih ciljih takega izobraževanja, pri čemer vsak predhodni cilj pogojuje naslednjega (Nieke v Puzić 2007):

1. prepoznavanje lastnega neizbežnega etnocentrizma
2. ravnanje s tujim
3. graditev tolerantnosti
4. sprejemanje etničnosti; pozornost do jezikov manjšin
6. problematiziranje rasizma
7. poudarjanje skupnega

8. spodbujanje k solidarnosti
9. racionalno reševanje konfliktov med kulturami
10. osveščanje o možnosti vzajemne kulturne bogatitve
11. tematiziranje odnosa mi-oni: afirmacija univerzalne humanosti

Ob tem je pomembno poudariti, da takšno izobraževanje zajema vse predmete in učne aktivnosti in se realizira kot specifična oblika socialnega učenja.

Opisani cilji so navedeni tudi v treh skupinah smernic, ki so jih strokovnjaki Sveta Evrope izdelali kot priporočila za preoblikovanje evropskih izobraževalnih sistemov:

- na ravni sposobnosti in veščin bi morali izobraževalni sistemi pri učencih razvijati sposobnost komuniciranja in prepoznavanja drugih, kot priložnost in ne prepreko. Prav tako spodbujati razvoj kritičnega odnosa do posebnih identitet (verskih, nacionalnih, etničnih...).
- na ravni prenašanja znanja, se poudarja pomembnost zmanjševanja etnocentrizma, kritičnega pristopa do predsodkov, priznavanja dosežkov različnih civilizacij in kultur. Prvenstveno se to nanaša na pouk zgodovine in geografije, kot tudi na ostale družbeno-humanistične predmete, ki se nanašajo na razumevanje kultur, socializacijske procese, politične in ideološke posledice ustvarjanja razlik v moči med kulturami in podobno. Prav tako je potrebno učence spoznati s tehnološkim razvojem, posebno na področju množičnih medijev, prenašati znanja o človekovih pravicah, odkrivati razloge za netolerantnost in ksenofobijo.
- na nivoju izobraževalnih in kulturnih modelov strokovnjaki Sveta Evrope poudarjajo pomen sodelovanja vseh delov izobraževalne skupnosti – šole, lokalne skupnosti, medijev... in predlagajo koherentno politiko v sklopu katere se

gospodarski, politični in družbeni deli zavzemajo za enakost možnosti posameznikov in kulturnih skupnosti (Fennes in Hapgood 1997, 57-59).

Glavni cilj edukacije za multikulturalnost je torej spodbujanje enakovrednih odnosov med družbami ter med večinskimi in manjšinskimi skupinami v družbi.

Za večinske skupine je cilj takšne vzgoje:

- spodbujanje razumevanja, da je svet soodvisen in da moramo tej okoliščini prilagoditi tudi svoja ravnanja;
- preseganje negativnih predsodkov in stereotipov
- spodbujanje pozitivnega vrednotenja razlik in raznolikosti
- iskanje in poudarjanje podobnosti
- razvijanje pozitivnih odnosov in pozitivnega vedenja do ljudi iz drugih družb in kultur
- udejanjanje načela solidarnosti in državljankega poguma v praksi

Prav tako morajo manjšinske skupine, še zlasti priseljenci razviti vrsto sposobnosti in znanj, da bi se lažje vključili v družbo, ne da bi pri tem izgubile lastno identiteto. Ne gre več za asimilacijo imigrantov, temveč poskus integracije z namenom, da bi manjšine enakovredno sodelovale v novem okolju.

Bistvena področja, ki jih zajema učenje za multikulturalnost (Fennes in Hapgood 1997):

1. OSEBNE VREDNOTE IN SPOSOBNOSTI

- kreativno mišljenje; razvijanje sposobnosti pogleda na stvari z različnih zornih kotov

- ustvarjanje inovativnih rešitev in idej
- kritično mišljenje; zavračanje posploševanj in kritično presojanje stereotipov, prevzemanje odgovornosti zase; povečana samo-kontrola zmanjšanje pomena materialnih dobrin, večje samozavedanje; sposobnost samo-refleksije in zavedanje lastne kulturne pogojenosti

2.GRAJENJE MEDOSEBNIH ODNOSOV

- poglobljanje empatije
- večja sposobnost prilagajanja spreminjajočim se družbenim okoliščinam
- želja po spoznavanju pripadnikov drugih kultur, ceniti raznolikost
- sposobnost sporazumevanja z drugimi v njihovem jeziku in razumevanje njihove neverbalne komunikacije

3.ZNANJE IN SENZIBILNOST

- poznavanje lastne in tuje kulture, kot tudi razumevanje narave kulturnih razlik

4. GLOBALNO ZAVEDANJE

- interes in skrb za svetovne zadeve
- zavedanje povezav in soodvisnosti
- iskanje rešitev svetovnih problemov

Če povzamemo, cilji takšnega učenja zajemajo predvsem tri področja: vzbujanje zavedanja, da pripadamo določeni kulturi, kar vpliva na naše čustvovanje, vrednotenje itd., kot tudi zavedanja o obstoju drugih, enakovrednih kultur; nadalje večšine, ki jih takšna edukacija razvija, predvsem komunikacijske; razvijanje odnosa. Za dosego teh

ciljev pa je potrebno ustvariti takšne pogoje vzgojno izobraževalnega procesa, ki tudi sam nosi odlike pluralizma – torej izobraževanje za multikulturalnost mora biti multikulturalno izobraževanje.

2.3 Dimenzije multikulturene edukacije in šolski kurikulum

James Banks (Banks 2007) opredeli naslednje dimenzije multikulturenega izobraževanja:

1. INTEGRACIJA VSEBINE – ko učitelj predstavlja ključne koncepte, principe, posplošitve, teorije discipline, ki jo poučuje, uporablja primere iz različnih kultur in skupin
2. PROCES KONSTRUIRANJA ZNANJA – učitelj učencu pomaga razumeti in preučevati implicitne kulturne predpostavke, referenčne okvire in perspektive, ki v disciplini vplivajo na konstruiranje znanja
3. ZMANJŠEVANJE PREDSDODKOV – tako učencev kot učiteljev
4. PEDAGOGIKA ENAKOPRAVNOSTI
5. KREPITEV ŠOLSKE KULTURE IN SOCIALNE STRUKTURE – šola je tista, ki mora že sama promovirati enakopravnost spolov, etničnih skupin, družbenih razredov itd.

Šolski kurikulum mora odsevati raznolikost družbe, kot tudi pravičnost in enake možnosti za vse. Tak kurikulum vsebinsko odseva realnost multikulturene družbe, obravnava pluralizem, predstavlja stvarnost z različnih zornih kotov. Obravnava strpnost, človekove pravice, rasizem in diskriminacijo, ter teme o različnih in skupnih vrednotah.

Potreben je integrativni kurikulum, ki ima jasno opredeljene cilje povezovanja predmetov oz. disciplin in izdelane strategije za njihovo doseganje, kar bi rezultiralo v izgradnji celovitega, povezanega, integriranega znanja. Multikulturena edukacija mora prežemati vse predmete - predstavljanje zgodovine z različnih zornih kotov; geografija, državljanska vzgoja, umetnost, filozofija, sociologija, psihologija, literatura naj

vključujejo nove vsebine, upoštevajo glasove, ki so bili zanemarjani in kritični pregled vsebin, ki so še vedno preveč antropocentrično, evropocentrično, moškocentrično ipd. naravnane.

Splošna načela kurikula so tista, ki določijo smotre izobraževanja in cilje za učitelja, oblikovalce kurikularnih vsebin in avtorje edukacijskega materiala. Namen postavljenih načel je oblikovanje okvira za učne načrte šol, ki bo učence opremil z znanjem in veščinami, potrebnimi za funkcioniranje v današnjem svetu. Struktura teh načel je osnovnega pomena za doseg določenih ciljev, zato je mora reflektirati etnično, spolno, starostno, kulturno zgradbo družbe, kot tudi vizijo bodočega razvoja družbe.

Nobena posamična disciplina ne more celovito pojasniti vseh komponent življenjskih stilov, kulturnih izkustev, socialnih problemov različnih družbenih skupin. Etnični protest npr., ni le politična, gospodarska, umetniška ali sociološka aktivnost, temveč vse skupaj – kratka družbeni pojav, katerega dimenzije je moč in potrebno obravnavati tako s filozofske, kot politične, umetnostne, psihološke, sociološke idr. perspektive.

Integracija medkulturnih vsebin skozi vsa kurikularna področja, omogoča učencu bolj koherentno in bogatejšo učno izkušnjo. Integracija se lahko načrtuje na različne načine, primarno pa se mora osredotočiti na (a) klimo v razredu (b) učne pristope (c) vsebino učnih ur.

Na didaktični ravni so za takšno edukacijo potrebne medpredmetne povezave-interdisciplinarno učenje, timsko poučevanje. Učenje mora biti aktivno, sodelovalno, individualno. Takšno učenje mora biti avtentično: učni cilji, učne vsebine in dejavnosti, učno okolje, so odraz resnične kompleksnosti sveta, življenjske relevantnosti.

Pomembno se je zavedati, da vsi predmeti prispevajo k razvoju tudi medkulturnih kompetenc, z različnimi poudarki in načini. Poleg deklarativnih in procesnih znanj (spretnosti), vsako od predmetnih področij prav tako uči tudi vrednot in drž. Medkulturni kurikulum spodbuja k odnosom in obnašanjem, ki podpirajo etnični pluralizem, kulturno raznovrstnost, kot tudi nacionalno, lokalno, skupinsko, individualno identiteto.

Sociologija, filozofija, državljanska vzgoja in etika, jeziki, so prav gotovo predmetna področja, ki omogočajo razširjeno obravnavo teh vsebin, nekaj didaktično-delovnih

strategij podajam v drugem delu naloge. Vendar pa medkulturne kompetence pri učencu lahko dosegamo pri vseh predmetih, npr.:

a) GEOGRAFIJA

Skozi raziskovanje življenja ljudi v lokalnem in širšem kontekstu, učenci na različnih učnih stopnjah spoznavajo prispevek in soodvisnost ljudi z različnimi kulturnimi, etničnimi, socialnimi, religijskimi ozadji. Učenci poleg spoznavanja in spoštovanja lastne regionalne in nacionalne identitete, razvijajo tudi občutek evropskega in globalnega državljanstva. Spoznavanje gospodarskih in družbenih interakcij spodbuja k zavedanju soodvisnosti celotnega človeštva, razvija empatijo z ljudmi iz raznolikih okolij in razumevanje različnih življenjskih pogojev, kot tudi odgovornega odnosa do narave, dojemanje človekovih pravic in enakosti, kot osnove za solidarnost v sodobnem svetu ipd. Prav tako razvija ključni medkulturni kompetenci, kot sta raziskovanje in kritična analiza.

b) ZGODOVINA

Učenci bi morali spoznati, da zgodovina ni omejena le na preučevanje dominantnih političnih, gospodarskih in družbenih elit. Zgodovina pomeni tudi zgodovino običajnih ljudi, njihova individualna in kolektivna iskanja smisla in prostora v družini, skupnosti in širšem svetu. Integralni del kurikula mora prav tako predstavljati zgodovina manjšinskih skupin – ker je močno povezana z grajenjem identitete, je povsem legitimno, da ženske, delavci, neevropske in neameriške družbe itd. slavijo in črpajo samospoštovanje z aspektov njihove zgodovine, ki je bila velikokrat spregledana ali napačno interpretirana.

Glavni cilj učenja zgodovine mora biti spodbujanje vzajemnega razumevanja in spoštovanja med ljudmi z različnimi tradicijami in koreninami, zavedanja, da je svetovna zgodovina močno prepletena in vsi njeni protagonisti enako pomembni. Zgodovina, ki inherentno poudarja superiornost ene rase, spola, razreda ali določenega dela sveta ne bi smela imeti mesta v kakovostni šoli.

Učenec skozi učenje zgodovine spozna relativnost informacij, raziskuje različne perspektive in spozna, kako so se oblikovale pod vplivom različnih interesov. Zave se posameznikov, skupin, verovanj, vrednot, dogodkov, ki so vplivali na njegovo življenje

in oblikovali sodobni svet. V medkulturnem kurikulumu zgodovina poudarja pozitivne kulturne vplive, omogoča učenje iz multiperspektivnih zgodovinskih virov, razvija sposobnost za razumevanje in spoštovanje enakopravnosti med spoloma, človekovih pravic, spoštovanje različnosti in drugačnosti ver, strpnosti, razvija pripravljenost premagovanja predsodkov in stereotipov, skratka goji pozitiven odnos do multikulturalnosti, raznolikosti in drugačnih družbenih modelov.

V Evropi dobiva vloga predmeta zgodovine bistveno drugačne poteze od tradicionalne, ki se je posvečala predvsem kontinuiteti določene države, nemalokrat z elementi etnocentrizma in nacionalne superiornosti, v ospredju je bilo predvsem vojaško-politično dogajanje. V sedanji Evropi je v učnih načrtih prisotna evropska razsežnost; nacionalna zgodovina je prikazana v okviru evropske, svetovne zgodovine, načrt mora vsebovati vse vidike družbe – družbene, kulturne in politične. V ospredju je torej vprašanje pravega razmerja: med lokalno, regionalno, nacionalno, evropsko in svetovno zgodovino, kot tudi razmerje med gospodarsko, vojaško, kulturno, družbeno zgodovino. Evropska dimenzija v učnih načrtih pa služi tudi in predvsem kot sredstvo razvijanja čuta za evropsko identiteto in s tem prispeva k večji strpnosti med različnimi kulturnimi okolji. Na sodobno poučevanje zgodovine v evropskih državah, imajo velik vpliv številne evropske organizacije, kot npr. Svet Evrope, Euroclio idr., ki se zavedajo pomembne vloge poučevanja zgodovine, ko gre za medsebojno razumevanje med ljudmi in narodi v Evropi (Trškan 2002).

c) KULTURNO-UMETNOSTNA VZGOJA

Bralno kulturo, film in avdiovizualno kulturo, glasbo, likovno umetnost, uprizoritvene umetnosti ipd. zaznamuje kroskulikularnost – kulturno-umetnostna vzgoja je vpletena v vse učne predmete in druge šolske dejavnosti. Prispeva k celotnemu razvoju osebnosti vsakega posameznika, sooblikuje njegovo občutljivost, kulturno zavest in izražanje, spodbuja vseživljensko učenje. Učenec spoznava kulturo lastnega naroda, gradi zavest o pripadnosti tej kulturi, kot tudi gradi spoštljiv odnos do drugih kultur. Takšna vzgoja nudi nešteto možnosti za odkrivanje raznovrstnih umetniških izrazov, različnih kulturnih okolij, kot tudi njihovo vlogo, oblike, funkcijo v teh kulturah. Umetnostna vzgoja razvija učenčevo odprtost, zavedanje in odziv na široko paleto različnih žanrov, razvija ekspresivnost idej, občutij, izkušenj skozi umetnost - tako posameznika, kot v

sodelovanju z drugimi. Omogoča razvijanje komunikacijskih, čustvenih, socialnih, spoznavnih kompetenc, ki so za medkulturno vzgojo osnovnega pomena.

Umetnost in še posebej glasba je praksa, ki odpira čute (»sense-opener«) in s tem omogoča kritično obravnavanje realnosti, je idealno sredstvo komunikacije in medij, ki povezuje kulture, medtem ko simultano krepi posameznikovo refleksivno zavest. Pri interakciji med kontingenco in univerzalnostjo moramo poudariti pomemben aspekt glasbe kot prekrivanja (»cross-over«) med kontingentnimi deli specifičnih subkulturnih ali nacionalnih kulturnih vzorcev in univerzalnimi vzorci sodobne t.i. »world music«. Popularnost te svetovne glasbe in pojav »urbane« kulture (»Urbans«) med mladimi ljudmi sta dokaz, da bi lahko medkulturna orientacija bila in je tudi že močan del avtentičnega elementa v identiteti vsaj določenega dela mlade generacije (Kroflič in Kratsborn 2006).

d) TELESNA VZGOJA

Tudi telesna vzgoja ponuja številne priložnosti za razvoj osebnih in socialnih atributov, ki so osrednjega pomena za medkulturno vzgojo: koncept fair-playa, zmožnost sodelovanja v skupinskih situacijah, sposobnost sprejemanja uspeha ali poraza. Telesna vzgoja nudi prostor, v katerem se učenci uče medsebojne komunikacije, sodelovanja, solidarnosti, razvijajo samozavest in samospoštovanje. Kot integralni del kurikula nudi priložnost za socialni, emocionalni in intelektualni razvoj učenca. Skozi igre različnega izvora, učenje plesa ipd. učenec prav tako spoznava in raziskuje družbena in kulturna ozadja le-teh in se jih uči pozitivno, spoštljivo vrednotiti.

Pravzaprav ni predmetnega področja, ki ne bi bilo primerno za razvijanje medkulturnih kompetenc. Kot vidimo, vsebina medkulturne edukacije temelji na petih, med seboj prepletenih in povezanih temah, ki naj bi bile temelj za načrtovanje integriranega medkulturnega kurikula, globina vsebine pa se se primerno prilagaja stopnjam izobraževanja:

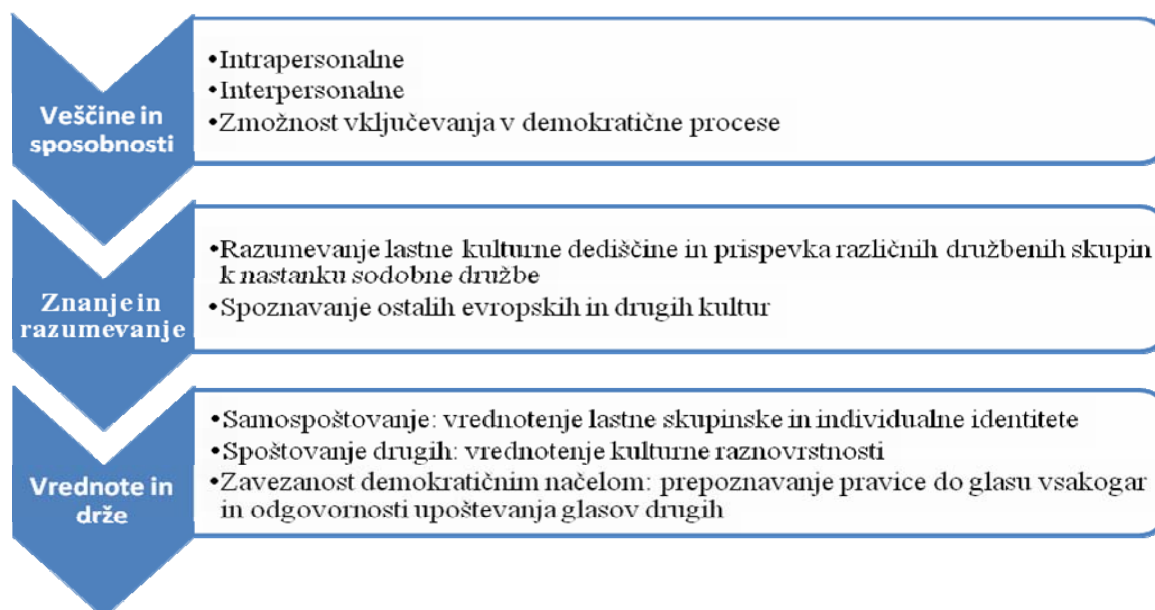
- IDENTITETA IN PRIPADNOST
- PODOBNOSTI IN RAZLIKE
- ČLOVEKOVE PRAVICE IN ODGOVORNOST

- DISKRIMINACIJA IN ENAKOST
- KONFLIKTI IN NJIHOVO REŠEVANJE

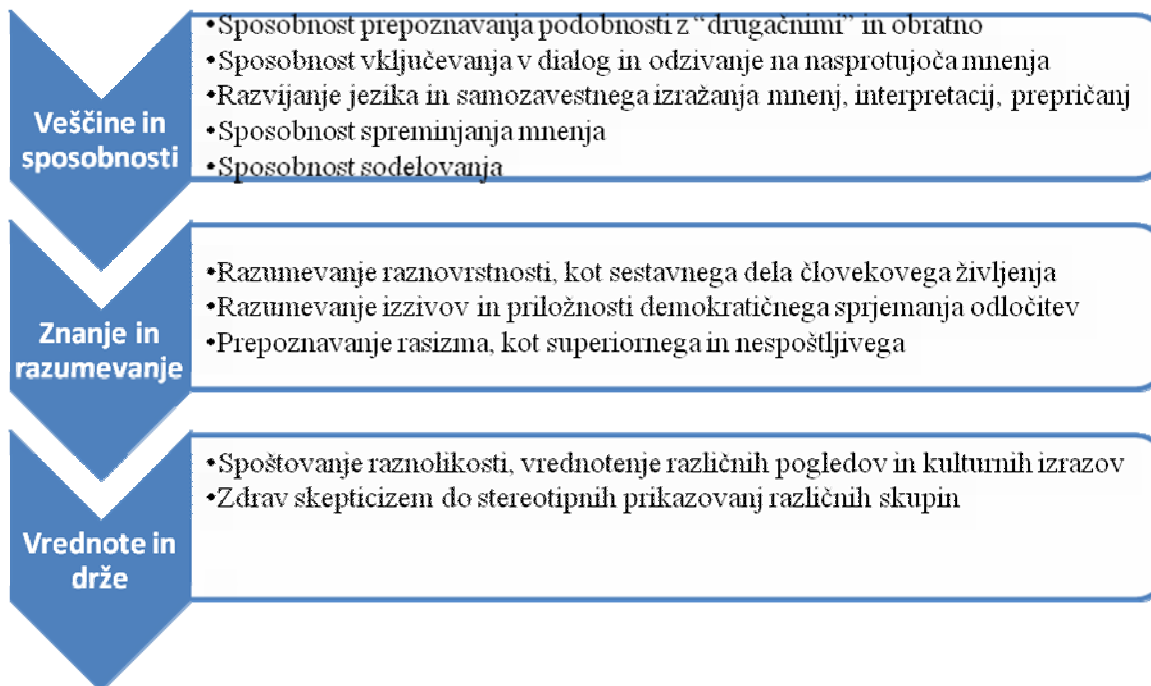
Razmišljati je potrebno o posebni vrsti šolske kulture/skupnosti, katere naloga ni le izpostavljanje konsenza o skupnih vrednotah, pravicah, regulacijah in odgovornosti (element univerzalnosti), ampak tudi podpora kontingentnemu delu iskanja in razvoja posameznih lastnosti osebne kulture, smisla življenja in avtentičnih vrlin (element kontingentnosti); o skupnosti, ki omogoča varno pogajanje med partikularnimi navadami in skupnim temeljem povezujočih vrednot; o skupnosti, ki je zares vključujoča (Kroflič in Kratsborn 2006).

Šola mora zagotavljati priložnosti za “ pro-socialno vedenje in naraščajočo refleksijo konfliktov, ter možnosti za skupno življenje na osnovi aktivne strpnosti. Prizadevamo si za opolnomočenje (»empowerment«) vsakega individualnega položaja in osebno zavezanost (»commitment«) pro-socialnemu obnašanju, ki naj postaneta temelja naše identitete. Ostati moramo znotraj okvirov človekovih pravic in zagotoviti, da šibkejše »dobro bilo bi spoštovati človekove pravice« obligacije postanejo močnejši »moralni imperativi«. ” (Kroflič in Kratsborn, 2006).

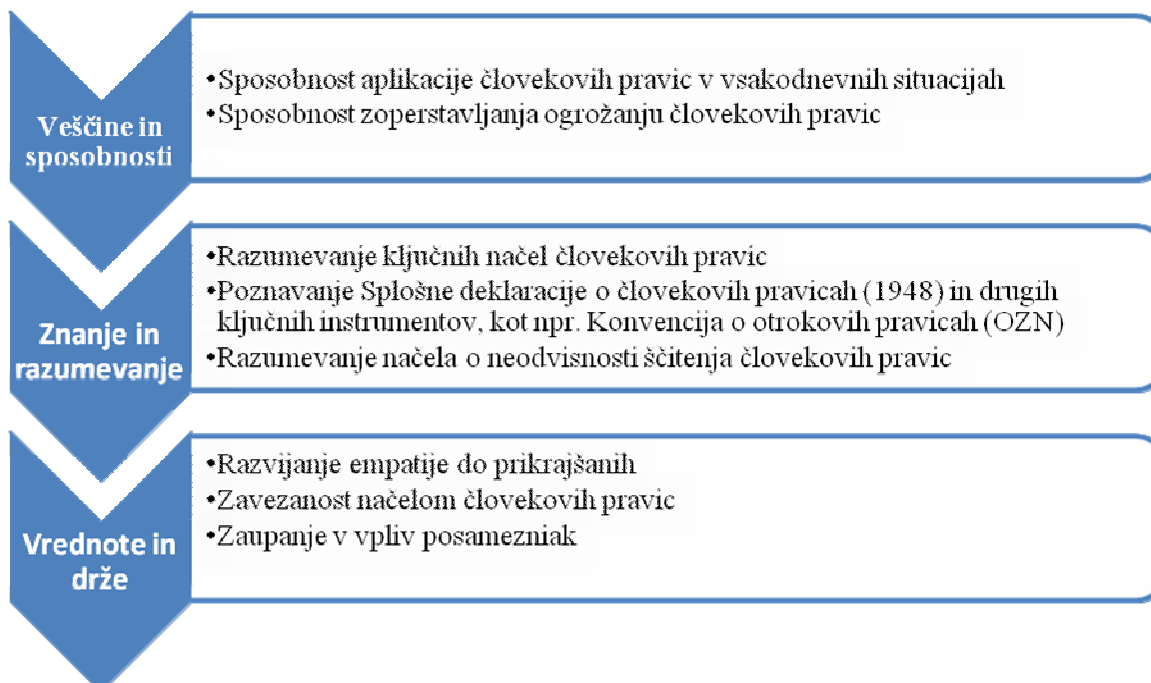
Slika 2.1: **Identiteta in pripadnost**

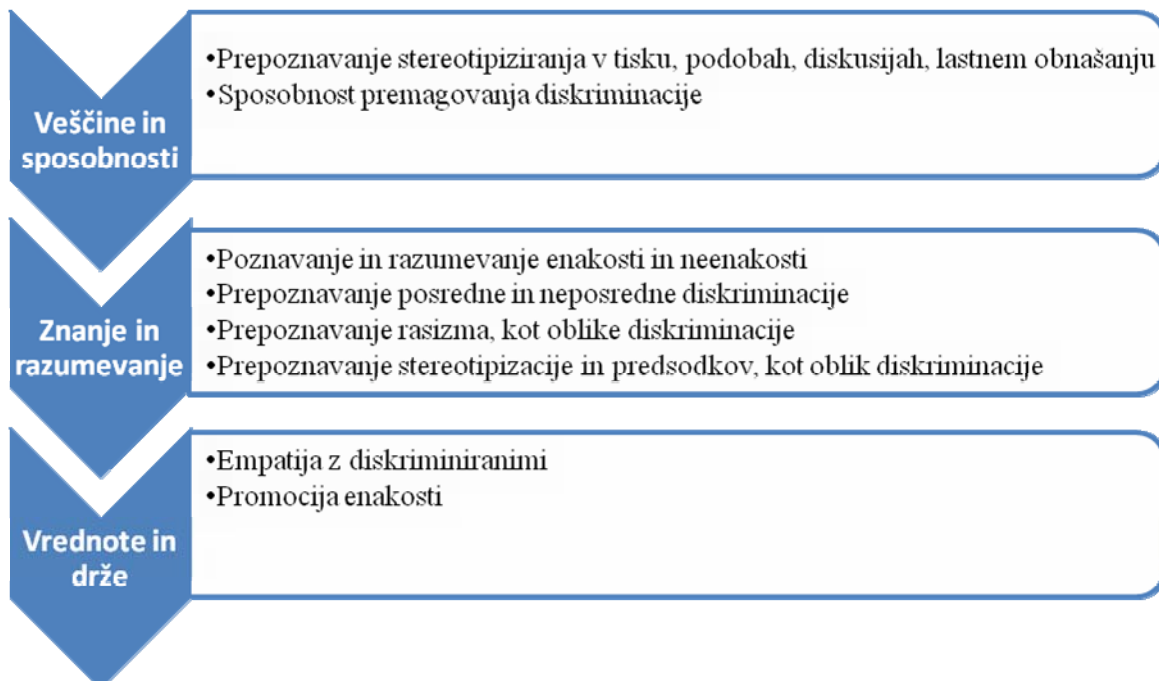
Slika 2.2: **Podobnosti in razlike**

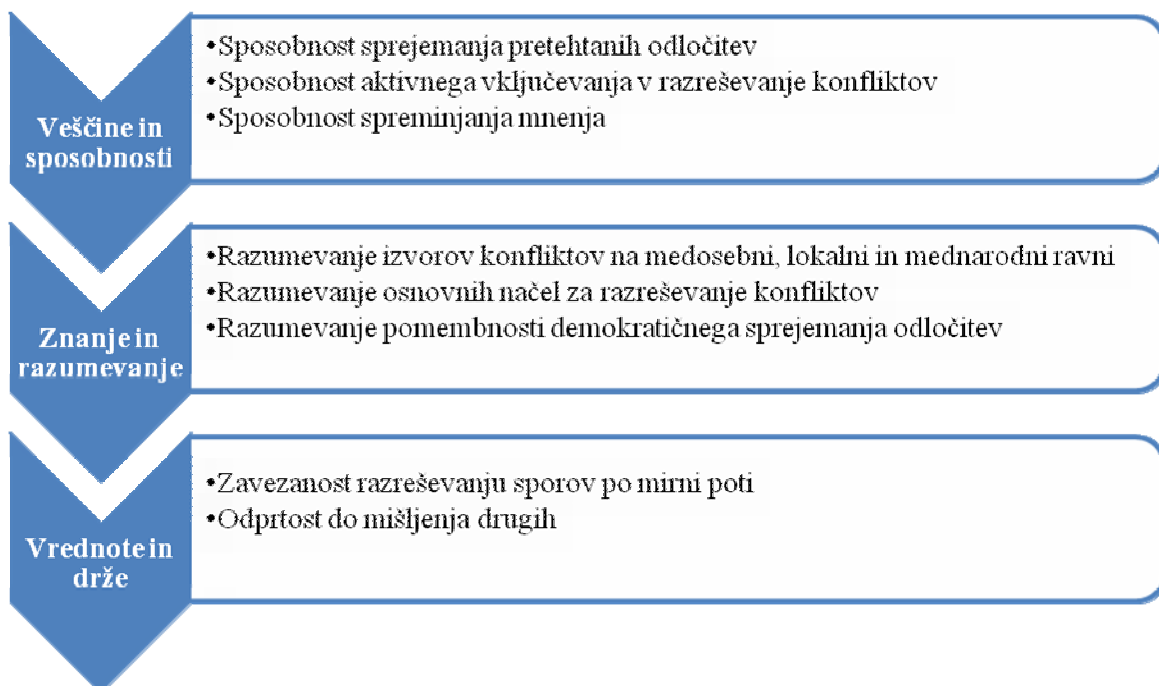
Slika 2.3: **ãlovekove pravice in odgovornosti**

Slika 2.4: **Diskriminacija in enakost**

Slika 2.5: **Mir in konflikti**

2.4 Doseganje medkulturnih kompetenc in vloga učitelja

Katere so torej kompetence, ki jih želimo s takšno edukacijo doseči pri učencih?

- znanje,
- tolerantnost do nejasnih, nepredvidljivih situacij,
- fleksibilnost,
- zavedanje lastne kulturne identitete,
- odprtost za nove izkušnje,
- upoštevanje mnenj,
- sposobnost prilagajati se vrednotam drugih,
- etično obnašanje,
- potrpežljivost,
- zavzetost,
- interpersonalne veščine,
- povnanjanje in samoizražanje,
- empatija,
- občutek za humor.

Seveda pa mora takšne kompetence najprej posedovati učitelj. Netoleranten učitelj težko predava o strpnosti. Zavedati se mora kakšne predsodke sam prinaša v krog učencev. Učitelj težko predvidi delovanje skupine, probleme, ki se bodo pojavili. V multikulturnih skupinah je nejasnosti še več, zato mora biti tudi fleksibilen in znati upravljati kulturne razlike, ki se kažejo tudi v razlikah v sposobnostih učencev, različnih učnih slogih, različnim znanjem in kulturnimi tradicijami.

Fleksibilen učitelj bo vključil izkušnje pripadnikov različnih kultur in bo tako razširil tudi svoje znanje. Pomembna je učiteljeva lastna kulturna identiteta. Učitelj, ki se zaveda lastne kulturne identitete, se ne bo počutil ogroženega od identitete drugih. Pomembno je tudi, da je učitelj odprt za nove izkušnje. Pravzaprav je odprtost nujen pogoj za učenje in poučevanje. Odprt mora biti tudi za spoznanja o novih kulturah. Upoštevati različna mnenja, izogibati se pristranostim do drugih kultur.

Pomembna strategija v medkulturnih odnosih je poudarjati podobnosti in ne samo razlike. Pomembno se je tudi znati prilagajati drugim vrednotam. Učitelj mora biti pripravljen prevprašati lastne vrednote. Ne sme biti etnocentričen in imeti vrednote lastne kulture za večvredne. Učitelj mora ravnati etično tudi v medkulturnih situacijah, mora biti toleranten, a ne sme popuščati glede etike. V multikulturnih skupinah lahko zavzetost učitelja do predmeta, ki ga poučuje, in njegov entuziazem pomagata učencem premagovati ovire v učnem procesu in pomanjkanje motivacije. Za učitelja je pomembno, da ima razvite tudi interpersonalne veščine. Imeti mora socialne spretnosti za delo v multikulturnih skupinah.

Na kulturne razlike mora gledati kot na nekaj pozitivnega. Ker se samoizražanje od kulture do kulture razlikuje, mora učitelj poskrbeti, da se lahko pripadniki vseh kultur v razredu svobodno izražajo.

Tudi Svet Evrope (2008) poudarja pomembnost usposabljanja učiteljev, ki mora vključevati izobraževalne strategije in delovne metode, ki pripravijo učitelja, da zna pravilno ravnati v novi situaciji različnosti, diskriminacije, rasizma, seksizma in marginalizacije in da znajo reševati konflikte po mirni poti tudi sami.

Učenje in poučevanje medkulturnih kompetenc je del izobraževanja o državljanstvu in človekovih pravicah in je nujno potrebno za razvoj demokratične kulture in družbene kohezivnosti. Bela knjiga o medkulturnem dialogu (Svet Evrope 2008) omenja, da je treba medkulturne kompetence vključiti pri oblikovanju in izvajanju učnih načrtov in študijskih programov na vseh stopnjah izobraževanja, vključno z usposabljanjem učiteljev in izobraževanjem odraslih.

II. METODE IN AKTIVNOSTI ZA IZVEDBO EDUKACIJE ZA MULTIKULTURNOST

Edukacija za multikulturnost se mora odvijati na vseh ravneh formalnega izobraževanja – tako na vsebinski in didaktični ravni, v odnosih, šolskem načinu življenja, torej kakovostni šolski kulturi.

Multikulturalna načela in vsebine morajo prežemati učne načrte vseh predmetov.

Vednost in kritična moč razsojanja, edukacija za strpnost, za demokratično izobraževanje, oblikovanje identitete; kultura, civiliziranost, plemenitost, humanost, človečnost, pa so vendarle predvsem naloge družboslovnega izobraževanja. Kakovostno družboslovno izobraževanje torej lahko prispeva k osebni rasti mladega človeka, pospešuje razumevanje in strpnost med ljudmi, narodi, rasami ter verskimi skupinami. (Židan 2004, 64)

V tem delu naloge bom opisala nekaj učnih metod, tehnik, aktivnosti, ki bi bile primerne za doseganje ciljev takšne edukacije. Priporočljiva je uporaba različnih vrst delavnic za njihovo izvajanje, npr. v okviru OIV, kjer je na razpolago več strnjenega časa, lahko pa učitelj takšne aktivnosti vključuje v redno poučevanje predmeta, kot npr. sociologija, državljanska vzgoja ipd. Takšne aktivnosti učence motivirajo, aktivno jih vključujejo v proces učenja, na vseh nivojih hkrati: kognitivnem, emocionalnem in konativnem; krepijo skupinsko dinamiko, razvijajo ustvarjalnost, upoštevajo različne učenjske stile.

Edukacija za multikulturnost torej uporablja metode, ki omogočajo izkustveno učenje o sebi, drugih in svetu. Med procesom enakovredno apelira na čutne, čustvene, moralne, ne le intelektualne funkcije posameznika. Takšno delo pripomore k celoviti osebni rasti in razvoju. Z njim lahko razvijamo in spodbujamo sposobnost empatičnosti (Kroflič v Badovinac 1997, 59).

3 IZBOR METOD, NJIHOVO PRILAGAJANJE IN USTVARJANJE

Bodisi, da učitelj tehnike in metode za poučevanje kreira sam ali pa jih izbira iz obsežne strokovne literature in množice priročnikov, ki so jih na osnovi izkušenj izdali razni strokovnjaki, mora pri njihovi izbiri, nadgrajevanju, uporabi, upoštevati vsakokratne konkretne okoliščine. Izhajati mora iz naslednjih postavk (Schachinger in Taylor 2002b, 35-38):

a. Namen in cilj

Pri izbiri metode se najprej vprašamo, kaj želimo z njo doseči. Kaj konkretno je predmet, tema obravnave? Nam bo metoda pomagala pri napredovanju? Kakšne situacije in morebitne konflikte lahko pričakujemo z njeno uporabo, kako se lahko na to pripravimo? Smo s predhodnim učenjem zagotovili vse potrebne elemente za uporabo te metode, npr. ustavrili potrebno vzdušje, podali potrebno znanje in informacije ipd.?

b. Skupina

Kakšne so značilnosti skupine? Kakšne posledice ima lahko uporaba metode na njihove medsebojne odnose, predstave, interakcije? Jih bo metoda motivirala? Pripomore k izražanju njihovega potenciala? Ali moramo upoštevati kakšne posebne lastnosti in potrebe skupine (starost, spol, sposobnosti)? Ali obstajajo izrazite skupine med posamezniki, ki lahko vplivajo na dinamiko skupine? Je metoda primerna glede na velikost skupine? Kakšno predznanje ima skupina?

c. Okolje, prostor in čas

V kakšnem kulturnem, socialnem...okolju uporabljamo metodo? Je vzdušje in raven komunikacije v skupini primerno za takšno metodo? Se vklopi v časovni urnik poučevanja?

d. Okvir dela

Imamo na razpolago vire, ki jih metoda zahteva? (čas, prostor, materiali...) Na kaj moramo paziti pri organizaciji? Imamo potrebne sposobnosti za izpeljavo metode, za soočanje z morebitnimi nepredvidenimi situacijami?

e. Ocenjevanje metode

Kako bomo izmerili učinek metode? Je potrebno spreminjanje, nadgrajevanje?

f. Prenos v vsakdanje življenje

Temelji metoda na izkušnjah učencev in vsakega od njih? Je uporabna za njihovo vsakdanje življenje? Kaj lahko pripomore k nadaljnji uporabi pridobljenega znanja?

4 IZKUSTVENO UČENJE

Če želimo apelirati ne le na intelektualne, temveč tudi čutne, čustvene, aktivnostne funkcije učenca, je za takšno učenje najprimernejše učenje prek izkušenj, t.i. izkustveno učenje. To je učenje, kjer se prepletajo izkušnje in pojmi, opazovanje in akcija.

Temelji na učnem ciklu različnih faz, ki poteka od konkretne izkušnje, preko razmišljujočega opazovanja, k abstraktni konceptualizaciji in aktivnemu eksperimentiranju. Gre za neposredno srečanje s pojavom, ne za razmišljanje o njem. Pomembna je torej neposredna vpletenost, kot tudi opazovanje, refleksija, ki takšno izkušnjo spremeni v učenje. Učencem ni mogoče vcepljati idej, ne da bi prej upoštevali njihove že obstoječe izkušnje.

4.1 Igre vlog in simulacije

Igre vlog in simulacija sta zelo uporabni in za učence zanimivi metodi izkustvenega učenja, ki pri učencih poleg vsebinskih, razvijata tudi procesne cilje.

Pri igri vlog učenec začasno prevzame predpisano vlogo in s tem razmišljanje, čustvovanje, vedenje nekoga drugega.

Simulacija pa se nanaša na neko namišljeno situacijo, v kateri naj učenec ravna, kot bi bila realna, pri čemer ohrani lastno identiteto.

Igre vlog so bolj ali manj strukturirane, imajo opazovalca ali pa so brez njega in so primerne za različne izvedbe: pro et contra, okrogla miza strokovnjakov, delovna skupina ipd. Pri učencih razvijajo in spodbujajo kritično mišljenje, razvoj komunikacijskih veščin, sodelovanja, povečujejo učno motivacijo, povezujejo teorijo in prakso.

Cilji igre vlog in simulacije (Marentič Požarnik 1992):

- Med igranjem vlog učenci neposredno usmerijo pozornost na izpostavljeni problem

- Poveča se jim občutljivost za lastna ter tuja stališča, čustva in ravnanja, povezana z obravnavano situacijo,
- Ugotavljajo odnos med čustvovanjem in vedenjem, mobilizacija energije za reševanje problema poveča motivacijo
- Učna situacija učencu predstavlja varno priložnost za uporabo pridobljenih znanj, trening spretnosti in kontrolo čustev,
- Celostna angažiranost v novih in netipičnih konfliktnih situacijah predstavlja priložnost za spreminjanje lastnih stališč in ravnanj.

Igra vlog torej predstavlja neko konkretno izkušnjo, ki ji mora slediti usmerjena in sistematična analiza dogajanja. Opazovanje in analiza privedeta do oblikovanja splošnih zaključkov, vpeljave novih pojmov, razmisleka o naučenem in aplikaciji pridobljenega znanja v realni situaciji.

Pri uporabi metode igre vlog učitelj izhaja iz štirih faz priprave takšne učne ure. Pred tem pa mora določiti vsebinske in procesne cilje, ki jih želi doseči. V fazi priprave je pomembna določitev osnovne ideje, opredelitev vloge, okvirno besedilo oz. scenarij, ter organizacija ustreznih materialov in pripomočkov. Fazi izvedbe sledi analiza doživljanja vloge, samorefleksija izkušnje v vlogi. Na koncu je potrebno dogajanje teoretsko uokviriti – izpeljava splošnih sklepov, uvedba novih pojmov, skratka povezati dogajanje s teorijo.

5 STRATEGIJE IN AKTIVNOSTI

Po tem, ko smo opisali namen in cilje edukacije za multikulturalnost, si oglejmo še posamezne postaje zahtevne poti, ki jo mora pri takšnem učenju prehoditi posameznik:

- posameznik(ca) si mora sebe predstavljati od zunaj;
- posameznik(ca) mora razumeti svet, v katerem živi;
- posameznik(ca)mora biti seznanjen še z drugimi obstoječimi realnostmi;
- obstoječo različnost mora videti kot nekaj pozitivnega;
- posameznik(ca)mora ceniti pozitivne odnose, vrednote, vedenje, ravnanje (Židan 2004).

Spodbuditi je torej treba kritično zavedanje o družbi in vplivih, ki jih ima ta na posameznika. Ta cilj zahteva, da posameznik vzpostavi distanco do svojega lastnega okolja in ga raziskuje od zunaj. Ta pozicija naj bi ga osvobodila utrjenih pristranosti, ideologij in domnev, ki izhajajo iz članstva v neki družbi in učencem pomagala, da samoumevnosti ugledajo v novi luči.

Aktivnosti, ki jih lahko uporabimo pri poučevanju, bi lahko glede na njihov osnovni namen razdelili takole:

- vaje namenjene spoznavanju, oblikovanju skupine oz.ustvarjanju dobrega skupinskega vzdušja in spodbujanju komunikacijskih spretnosti
- aktivnosti, ki osvetljujejo naše predstave o sebi, o ljudeh iz drugih kultur in družbenih okolij, torej vaje, ki pomagajo odkriti kako se oblikujejo predsodki in stereotipi, kako se širijo, kaj povzročajo; osvetljujejo kulturno pogojenost naših razmišljanj, čustvovanj in ravnanj
- Aktivnosti, ki nam pomagajo odkrivati družbene, gospodarske, politične, vzgojne mehanizme diskriminacije, izključevanja, marginalizacije

- Aktivnosti, ki spodbujajo k aktivnem zavzemanju za družbene spremembe na podlagi pravičnosti, enakopravnosti, sprejemanja različnosti (Vsi drugačni vsi enakopravni 2006).

Vsaka od takšnih aktivnosti ima poleg osnovnega še specifičen namen, kot npr. ozaveščanje etnocentrizma, seksizma, razvijanje medijske pismenosti ipd.

Zasnovane so tako, da jih lahko prilagodimo različnim skupinam učencev, odvisno od starosti, sposobnosti, interesov, kot tudi čisto praktičnih okoliščin in sredstev, ki so na voljo.

V NAŠEM BLOKU

Rasistično vedenje se ne kaže le v nasilju nad tujci ali begunci, ampak tudi v diskriminaciji pri dodeljevanju stanovanj, zaposlitve in drugih vidikih vsakdanjega življenja.

Ta aktivnost je igra vlog.

Teme:

- * medkulturne konflikte lahko rešujemo pozitivno
- *kako analiziramo konflikt in kako se bomo spoprijeli z njim, je odvisno od družbenega in kulturnega ozadja ljudi, ki so vpleteni
- *naši lastni interesi lahko zameglijo razumevanje problema in ga še bolj zapletejo

Cilji:

- *analiza našega odnosa do ljudi iz različnih kulturnih in socialnih skupin

*raziskati strategije reševanja problema

*razmisliti o mejah strpnosti

*razmisliti o odnosu med diskriminacijo in konflikti interesov

Čas: 1.5 do 2 uri

Velikost skupine: najmanj 10 in največ 25 ljudi

Pripomočki

*kartice z opisi vlog

*listi: Zapiski opazovalcev

*listi: Ključi do rešitve

* svinčniki in papir za opazovalce

Navodila

1. Povejte skupini, da sledi igra vlog o situaciji, ki bi se lahko kadarkoli vsakomur zgodila. Potem jim preberite tole:

V bližini tvojega domovanja je stanovanjski blok. V enem stanovanju živi skupina tujih študentov, pri katerih pogosto prenočujejo njihovi sorodniki, poleg tega pa so pogoste tudi zabave. Sosedje, predvsem tisti, ki živijo najbližje študentom, so besni in se pritožujejo, da študentje in njihovi prijatelji zganjajo prevelik hrup, da zato ne morejo spati, ter da ne skrbijo za stavbo. Sosedje so sklicali sestanek, na katerem naj bi rešili problem.

2. Potrebovali boste najmanj 6 in največ 9 prostovoljcev za igranje vlog sosedov.

Drugi naj bodo opazovalci.

3. Prostovoljcem razdelite kartice z opisi vlog, opazovalcem pa "Zapiske opazovalcev". Vsi naj imajo pet minut za razmislek.

4. Igralce opozorite, da je njihov cilj, da najdejo rešitev problema, nato pa pričnite z igro.

5. Po približno 10. minutah pogovora izročite vsakemu igralcu list "Ključ do rešitve". Pri tem igre ne prekinjajte; naj se nadaljuje še kakih 10 minut. Če menite, da je potrebno, pa jo seveda lahko prekinete ali podaljšate.

Povzetek in ocena

Vsi udeleženci naj se zberejo v veliko skupino, pogovor pa naj bo razdeljen na dva dela:

1: Igra vlog

Pogovarjajte se, kaj se je med igro vlog dogajalo. Pogovor vodite s postavljanjem vprašanj:

- * kaj so si zapisali opazovalci in kakšni so njihovi vtisi o dogajanju med igro:
- *kako so se počutili igralci; se je bilo težko vživeti v vlogo, kaj je bilo najlažje in kaj najtežje ipd.;
- *so udeleženci začutili razliko med prvim in drugim delom, torej potem, ko so dobili "Ključ do rešitve";
- *kakšne argumente so predlagali; so temeljili na dejstvih, razumu ali čustvih;
- *katere argumente je bilo lažje najti: za študente ali proti njim;
- *od kod so udeleženci črpali svoje argumente;
- *so problem rešili in ali so bili z rešitvijo vsi zadovoljni;
- *je bila rešitev poštena ali je morala ena stran bolj popuščati v svojih zahtevah kot druga;
- *bi lahko problem rešili še kako drugače.

2: Situacija v realnem življenju

Potem ko je vsak povedal svoje mnenje, pomagajte skupini analizirati problematiko in razmišljati o problemih, ki ste se jih dotaknili. Pogovor lahko začnete z naslednjimi vprašanji:

*je igra vlog odsevala dogajanje iz vsakdanjega življenja; kje so bile podobnosti

in kje razlike; se je kaj zdelo pretirano;

*kateri igralci so najbolj verno odsevali odnose v naši družbi;

ali pri soočanju s konfliktom z ljudmi iz drugih kulturnih ozadij iščemo rešitev, ki bo zadovoljila vse, ali poskušamo vsiliti svoje stališče in se ne zmenimo za tiste, ki mislijo ali čutijo drugače kot mi;

*v kolikšni meri je konflikt pravzaprav posledica kulturnih razlik in ne drugih

okoliščin, kot so npr. osebni ali gospodarski interesi;

*ima kdo v skupini izkušnjo s takšnim konfliktom; kakšne so bile okoliščine ipd.

Ves čas pazljivo opazujte, kako poteka igra vlog, saj bo od tega odvisno, kako vodite udeležence v igri: morda listov "Ključ do rešitve" niti ne bo treba uporabiti. Tudi v nadaljevanju, ko boste vodili pogovor, se boste morali odločati, koliko pozornosti nameniti posameznim vidikom igre, npr. analizi skupinske dinamike, procesu odločanja, in koliko pogovoru o tem, kako so obravnavane teme povezane z resničnim življenjem.

Bodite pozorni na to, da obstajata dve različni kartici "Ključ do rešitve". Prva je namenjena vodji sestanka, druga pa ostalim igralcem. Kdo bo dobil prvo kartico, je odvisno od tega, kako se bo razvijala igra. Če so se igralci sami spontano in demokratično odločili, da potrebujejo vodjo sestanka in ga/jo izbrali, potem mora prvo kartico dobiti ta oseba, sicer pa jo dobi vodja sveta stanovalcev.

Reševanje problemov in sprejemanje odločitev sta zahtevna procesa. Za to potrebujemo dobre komunikacijske sposobnosti, pozorni moramo biti na potrebe drugih, iznajdljivi in zaupljivi, da se lahko iskreno lotimo obravnavanja problemov.

Lažje je, če tudi takrat, ko zagovarjamo lastne interese, poskušamo najti skupni imenovalc oz. soglasje o tem, kaj je dobro za vse. Na ta način vsakdo v določeni meri doseže vsaj delno uresničenje svojih potreb in čuti, da je rešitev tudi njihova.

Na žalost pa se pogosteje dogaja, da togo zagovarjamo svoje stališče in se mu le težka odrečemo. Rezultat takšnega pristopa je klavrn kompromis, ob katerem ima vsak občutek, da je nekaj izgubil, namesto da bi nekaj pridobil.

Ko se pogovarjamo o igri in ocenjujemo njen potek, poskušajmo učence opozoriti na različne pristope in različne medosebne in komunikacijske spretnosti, ki jih uporabljamo pri reševanju konfliktov, kadar so vanje vpleteni tujci in ljudje, ki so drugačni, ali kadar rešujemo konkretne, vsakdanje težave.

Kartice z opisi vlog (vsak udeleženec naj dobi svojo kopijo)

Mlad tujec

Zelo dobro razumeš in govoriš jezik države gostiteljice, ne razumeš pa, zakaj so sosede besni. Po tvojem mnenju se ti in tvoji študentski prijatelji obnašate povsem normalno. Pod nobenim pogojem se ne boš odselil.

Vodja sveta stanovalcev

Tvoje stanovanje je daleč stran od stanovanja, v katerem živijo tuji študentje, zato ti dejansko ne povzročajo nobenih težav. Res pa je, da ne maraš tujcev in da nočeš, da bi živeli v tvojem bloku.

Mlada ženska (25 - 30 let)

Živiš sama in se bojiš mladih študentov, ker so zelo čudni in drugačni od tebe.

Mlada oseba

Si študent/-ka. Nimaš čisto jasnega mnenja o problemu, bi se pa rad/a preselil/a v stanovanje tujih študentov.

Begunec/-ka

Si tujec/-ka, a ne iz iste države kot študentje. Ti in tvoja družina nimate prav veliko stikov z drugimi stanovalci v bloku. Nikoli nisi imel/-a z nikomer problemov, kljub temu da se počutiš precej izoliranega/-o.

Starejši par (to vlogo naj igrata dve osebi)

Oba se zavedata problemov, ki mnoge prisilijo, da zapustijo domovino in si poiščejo nov dom. Podpirata organizacijo, ki pomaga deželam v razvoju.

Nezaposlen sosed

Ostro nasprotuješ politiki, ki dovoljuje, da se tujci priseljujejo in delajo v tvoji državi. Po tvojem bi tujci lahko prihajali v državo samo kot turisti.

Lastnik bloka

Mladi tujci so redno plačevali najemnino, zato ne bi rad izgubil prihodka od tega stanovanja. Res pa je, da ti tujci nasploh niso zelo pri srcu in zato v tem konfliktu vidiš odlično priložnost, da študentom zvišaš najemnino. Po drugi strani pa bi jim lahko tudi oddal drugo stanovanje na robu mesta.

ZAPISKI OPAZOVALCEV

Naloga opazovalcev je, da zelo natančno opazujejo, kako se igra odvija, in da si zapisujejo opombe, tako da se na koncu igre vlog vključijo v pogovor

(Vsi drugačni, vsi enakopravni 2006).

NAŠA KULTURA S TUJE PERSPEKTIVE – preseganje samoumevnosti

To je pisna naloga in če ni na voljo zadosti časa, je priporočljivo, da jo učenci napišejo doma.

Pred tem učencem podamo navodila:

Namen naloge je povečati tvoje razumevanje in koncept etnocentrizma in sicer s poskusom pregleda nekaterih aspektov naše kulture, kot bi bili lahko razumljeni in interpretirani s perspektive člana neke druge kulture. Koncept etnocentrizma ilustrira načine, na katere ljudje sprejemajo lastno kulturo kot »normalno« oz. »naravno«, medtem ko so kulture drugih družb, zato ker so drugačne, za nas »čudne«, »inferiorne«, »nenaravne«. Ljudje aspekte lastne kulture dojemamo kot samoumevne, sprejemamo jih brez vprašanj, preprosto zato, ker so nam poznani in domači. Etnocentrizem je lahko osnova za nesporazume in konflikte med skupinami in lahko celo legitimizirajo vojne, suženjstvo, genocid.

Cilj naloge je torej, da pozabiš svoje lastne interpretacije, prepričanja, vrednote, sodbe, ki so pogojene s kulturo, kateri pripadaš.

Tvoja naloga je torej opis nekaterih aspektov domače kulture (obnašanja, rituali, običaji, prepričanja...) z zornega kota zunanega opazovalca, ki mu je stvar popolnoma tuja in nova. Opisuješ lahko statusne simbole, volitve, religijske običaje, hrano, praznovanja, odnose med ženskami in moškimi, načine oblačenja...Pri pisanju nimaš omejitev, vendar se moraš držati naslednjih napotkov:

1. Cilj naloge je izogibanje etnocentričnim predpostavkam – kot avtor moraš biti objektivni, izogibaj se vnašanja domnevnih vrednot, prepričanj tako svoje, kot kake druge kulture.
2. Osredotoči se raje na vzorce obnašanja, kot tehnologijo. Npr. dejstvo, da bi se avtomobili in tv zdeli čudni nekemu iz predindustrijske družbe, ni presenetljivo. Bolj zanimivo je, kako se do tehnologije obnašamo.
3. Si tujec v lastni kulturi- izogibaj se opisovanju različnih subkultur, osredotoči se na večinsko kulturo.
4. Osredotočiš se lahko na kontradikcije med vrednotami in obnašanjem, na nedoslednosti med različnimi aspekti kulture
5. Razmisli kako bi zunanji opazovalec lahko interpretiral pomene, ki jih člani te kulture pripisujejo svojim obnašanjem. Npr. prižiganju sveč na pokopališču, dvorjenju, praznovanju obletic ipd.

Naloga naj obsega 2-4- strani.

Učencem lahko še preberemo primer takšne naloge:

Primer: Poročilo raziskovalne skupine Planeta XLR 214.6.

Naša prva opazovanja te družbe so odkrila številne nenavadne prakse in verovanja, med katerimi je veliko kontradiktornih in jih je težko razumeti.

Prebivalci družbe se fizično razlikujejo med sabo v različnih pogledih, med drugim v različni obarvanosti telesnih ovojev, ki jih imenujejo »koža« ali »epidermis«. Variacija sega od rožnatega odtenka, ki ga imenujejo »bela«, preko rdečkastih do relativno rjavih tonov. (rjava bitja se presenetljivo imenujejo »črnci«.) Čeprav z nekaj izjemami, izgleda da obstaja vzorec v katerem sta družbena čast in prestiž, kot tudi dostop do vrednih objektov in izkušenj, povezana z nianso telesnega ovoja. Na splošno velja, da bolj kot je »koža« svetla, večji je dostop do vrednih stvari. Zdi se, da so prikrajšani tisti, ki so se rodili temnejše barve. Vendar se pojavlja nenavaden vzorec, ki se zdi v nasprotju z ugotovljenim. Posamezniki, ki so rojeni s svetlejšo »kožo« lahko povečajo svoj prestiž z njenim temnenjem....O nadaljnih raziskavah bomo še poročali (Schopmeyer in Fisher 1993).

Vodena vizualizacija: SKRIVNO ŽIVLJENJE

Cilj

Poglobljanje razumevanja in spodbujanje empatije do homoseksualnih, biseksualnih, transseksualnih posameznikov, ki ne morejo odkrito izražati svoje identitete in živijo pod pretvezo heteroseksualnosti

Vaja

1.Učence poprosimo, da uporabijo svojo domišljijo, da bi lahko izkusili, kako je živeti pod pretvezo

2. Učenci naj se udobno namestijo, sprostijo in zaprejo oči

3. Povemo: "Tisti, ki ste heteroseksualni, bom prebral-a kratko zgodbo in vas prosim, da si predstavljate podrobnosti kar se da živo. Tisti, ki ste homoseksualni ali biseksualni pa lahko sodelujete v vaji ali pa razmišljate o izkušnjah, ki ste jih vi ali drugi imeli in so podobne naši zgodbi".

4. Preberemo zgodbo vodene vizualizacije

5. Ko zaključimo, poprosimo učence, da z nami delijo svoje misli in občutke, ki so se porajali med poslušanjem in doživljanjem zgodbe

6. Razpravljamo o tem, kakšen je davek takšnega načina življenja, kako vpliva na prijateljstvo, romantične zveze, zakaj je težko živeti odkrito

Vaja ima lahko različne variacije- lahko si predstavljamo kako je biti tarča raznoraznih predsodkov.

Besedilo za vizualizacijo:

Pomisli na osebo, v katero si (bil) močno zaljubljen. Predstavljaš si, da se s to osebo sestajaš že nekaj mesecev, vendar to počneš skrivoma in o tem z nikomer ne govoriš. Ker ne moreš.

Petek popoldan je in ljudje v študentskem domu kjer živiš, se pripravljajo na večerni izhod. Razpravljajo o načrtih, ki jih imajo za ta večer. V svoji sobi si, poslušas glasbo in listaš revijo, ko vstopi fant, s katerim deliš sobo, skupaj z nekaj prijatelji. » Kaj pa ti počneš nocoj? Pa se ja ne boš spet učil?« te podražijo.

Odgovoriš, da nimaš kakih velikih načrtov – da boš malo pohajkoval naokoli. Kot že tolikokrat prej, ti poskušajo organizirati zmenek z nekim dekletom, ki je ne poznaš. In kot vedno odgovoriš " mogoče kdaj drugič....".

Klepetajo o ljudeh, ki jih bodo ta večer srečali, kam vse bodo šli. Trudiš se smehljati, občasno pokimaš z glavo in se skupaj z njimi šališ o ljubezni in sexu, da ne bi česa posumili.

Misliš na svojo ljubezen. Želiš si, da bi lahko zaupal prijatelju, s katerim deliš sobo, mu povedal, kako lepo se imaš s svojim prijateljem, kako lepo je biti zaljubljen. Vendar veš, da ne smeš reči ničesar.

Končno odidejo. Oprhaš se, oblečeš in se srečaš s svojim prijateljem v neki drugi ulici. Čeprav sta resnično vesela en drugega, se ne moreta objeti in poljubiti. Le nasmehmeta se in pozdravita.

Odideta v restavracijo na večerjo. Sedita si nasproti in skrbita, da se ne gledata predolgo v oči. Da se ne dotakneta.

Po večerji se odločita za ogled filma. Oba bi raje šla na zabavo, o kateri so govorili prijatelji, vendar tako ali tako ne bi mogla skupaj plesati. Vsaj v kinu lahko sedita tesno skupaj.

Ko zapuščata kino bi ga rad objel preko ramen ali prijel za roko. Vendar roke varno pospraviš za svoj hrbet.

Želiš si, da bi lahko vsem povedal resnico, vendar se spomniš vseh pripomb, ki si jih spet slišal to popoldne, o »pedrih« in »toplovodarjih« in bojiš se, da se te bodo prijatelji odrekli, te zasramovali. Zato nadaljuješ svoje življenje pod krinko, v laži, in se pretvarjaš, da si to, kar v resnici nisi (Blumenfeld 1992).

NALEPKE

Cilj

Prikazati kako stereotipi vplivajo na naše dožemanje samih sebe in na obnašanje osebe, ki jo stereotipno označujemo; raziskati odnos med pričakovanji, ki jih drugi gojijo do nas, in našim vedenjem; spodbuditi pogovor o stereotipih.

Priprava

Za vsakega učenca pripravimo po eno nalepko, na katero napišemo stereotipno lastnost- npr.: nasilen, prisrčen, len, nevreden zaupanja, umazan, umetniški, pozabljiv, neinteligenten, materialističen ipd.

Vaja

Po teoretični obravnavi na temo stereotipov učencem pojasnimo, da bomo vodili vajo etiketiranja, ki jim bo pomagala razumeti kako stereotipi delujejo. Tisti, ki v igri ne želijo sodelovati, se je lahko udeležijo kot opazovalci. Učenci sedijo v krogu.

Pričvrstimo posamezne nalepke na čela učencev tako, da sami ne morejo prebrati njihove vsebine.

Prepričati se moramo, da so bile nalepke izbrane naključno in nimajo opraviti z resničnimi lastnostmi posameznega učenca.

Poprosimo učence, da se 15 minut med sabo pogovarjajo o npr. »načrtih za prihodnost«. Učenci naj krožijo, tako da se lahko pogovorijo s čimvečimi in se pri tem med sabo obravnavajo glede na označene lastnosti. Npr. nekdo, ki ga označuje nalepka »pozabljiv«, naj bo vedno znova poučen o navodilih.

Po 15 minutah opozorimo učence, naj ne snamejo nalepk in jih poprosimo, da povedo, kako so se počutili med vajo, kako so jih ostali obravnavali in kako je tako obnašanje drugih na njih vplivalo. Učenci bodo najbrž pogosto omenili nelagodje, ne le v vlogi označene osebe, temveč tudi v vlogi stereotipnega ravnanja z drugimi.

Učenci lahko zdaj snamejo nalepke. Sledi razprava o naslednjih vprašanjih:

- Si vedel-a, kakšno nalepko si nosil-a ali si bil-a presenečen-a?
- Si se začel obnašati v skladu z napisom na nalepki?
- Si poskušal-a ovreči stereotip? Če da, ti je uspelo?
- Kaj si občutil do osebe, ki te je stereotipno obravnavala?
- Če je bila tvoja lastnost pozitivna, kako si se počutil-a?
- Je bilo pri stereotipni obravnavi drugega težko najti potrditveni dokaz?

Ta vprašanja ponujajo naravni forum za razpravo o samo-izpolnitvenih napovedih, ohranjanju prepričanj, nagnjenosti k potrditvi in drugim psihološkim faktorjem, povezanih s stereotipiziranjem.

Postavimo lahko še več vprašanj, tudi takšnih, ki se nanašajo na predsodke:

1. Je mogoče biti popolnoma brez predsodkov? Si kdaj srečal-a koga, ki je?
2. Imaš predsodke? Opiši kak nedaven dogodek, kjer si se obnašal-a na podlagi predsodka? Kako so se odzivali drugi?
3. Meniš, da nimaš predsodkov? Kako to veš?
4. Če bi bližnji prijatelj ali član tvoje družine ravnal ali komentiral na podlagi predsodkov, bi ugovarjal-a? Kaj pa, če bi tako ravnal bežni znanec ali nekdo, ki ga ne poznaš?
5. Ali kategorizacija ljudi vedno rezultira v predsodkih?
6. So stereotipi kdaj dobra stvar?
7. Kateri so na psihološki ravni skupni imenovalci, ki povezujejo vse oblike predsodkov?
8. Kakšni predsodki so najbolj družbeno sprejemljivi in kakšni najmanj?
9. Kateri predsodki se s časom manjšajo in kateri ostajajo, oz. se povečujejo?

(Goldstein 1997, 256-258).

KJE STOJIŠ?

Kakšno je naše mnenje o rasizmu in diskriminaciji?

Znamo braniti lastno mnenje in razumeti stališča drugih?

Temi:

* rasizem, antisemitizem, ksenofobija in nestrpnost

*odgovornost za lastna dejanja

Cilji:

*izzvati stališča in mnenja o rasizmu, antisemitizmu, ksenofobiji in nestrpnosti

*zbuditi zavedanje učencev o vlogi, ki jo imajo kot člani družbe

*spodbuditi udeležence k izmenjavi stališč in mnenj

*prikazati in priznati razlike v razmišljanju v skupini

*odstraniti komunikacijske ovire in spodbuditi vsakogar, da izrazi svoje mnenje

*vzbuditi zavedanje o tem, kako hitro se moramo včasih odločiti in kako uporno to odločitev potem branimo, ne da bi bili pripravljene sprejeti stališče drugega

Velikost skupine: 10 – 40 udeležencev

Čas: 1 ura

Pripomočki in priprava:

*veliki listi papirja in flomastri, lahko tudi grafoskop

*seznam izjav

*preden začnete, trditve napišite na velik list papirja ali prosojnico

Navodila:

1. Učenci naj si predstavljajo, da je na eni strani sobe znak minus (-), na drugi pa plus (+).
2. Povejte, da jim boste prebrali določene trditve. Kdor se s trditvijo ne strinja, naj gre na tisto stran sobe, ki je označena z minusom, kdor pa se s trditvijo strinja, naj gre na drugo stran, označeno s plusom.

Kdor o trditvi nima mnenja ali je neodločen/a, naj ostane na sredini, vendar nima pravice govoriti.
3. Preberite prvo trditev.
4. Ko vsi stojijo v tistem delu sobe, za katerega so se odločili, naj oboji izmenično razložijo svojo odločitev. Pri tem naj poskušajo prepričati druge v svoj prav in jih pozovejo, naj se jim pridružijo v njihovem delu sobe.
5. Temu namenite 5 do 8 minut.
6. Ko so vsi obrazložili svoje trditve, lahko tisti, ki to želijo, zamenjajo svoje mesto.
7. Potem preberite drugo trditev in celotno zadevo ponovite.
8. Ko ste prebrali vse trditve, takoj preidite na ocenjevanje.

Pogovor in ocena

Pogovor začnite z naslednjimi vprašanji:

Kako si se počutil/-a med igro?

Si se težko odločil/-a? Zakaj?

Je bilo težko stati na sredini in ne govoriti?

Kakšne argumente ste navajali - take, ki temeljijo na dejstvih, ali take, ki igrajo na čustva?

Kateri so bili bolj učinkoviti?

Ali lahko potegnemo kakšne vzporednice z vsakdanjim življenjem?

Ali trditve držijo?

Je bila igra koristna?

Sodelovanje lahko spodbudite tako, da tiste člane skupine, ki so še posebej tihi, posebej spodbudite, naj povedo svoja mnenja. Hkrati recite tistim, ki se pogosto oglašajo, naj malo počakajo.

Trditve morajo biti provokativne. To morate na koncu ocene obvezno pojasniti.

Pogovor lahko gradite na več točkah, odvisno od skupine:

Kljub njihovi dvoumnosti je v prebranih trditvah nekaj resnice. Pojasnite dejstvo, da različni ljudje isto trditev pogosto razumemo različno. Normalno je, da razmišljamo različno in o različnih stvareh. Prav tako ni nujno, da je neko stališče ali mnenje pravilno ali napačno. Pomembneje je, da poznamo in razumemo vzroke, ki so v ozadju določenega stališča.

Poskušajte najti povezave z vsakdanjim življenjem. Pogosto razmišljamo le o eni plati problema. Dogaja se tudi, da nas včasih prosijo, naj podpremo določeno stvar, hkrati pa ne dobimo možnosti, da bi temeljiteje razmislili, zakaj naj bi to storili.

Skupino lahko vprašate, kako to vpliva na demokracijo.

Ali znamo resnično prisluhni argumentom drugih?

Ali znamo jasno predstaviti svoja stališča? Bolj ko smo nejasni, bolj smo dvoumni in večja je verjetnost, da nas drugi ne bodo pravilno razumeli.

Smo v mnenjih in zamislih dosledni?

Predlogi za nadaljevanje

Ni se vselej enostavno za nekaj zavzeti in se izpostaviti. Včasih je to lahko celo nevarno. Vendar pa se pri tem ne bi smeli počutiti sami, veliko je ljudi, ki se zavzemajo za boljši svet. Vedno je nekaj, kar lahko naredimo.

Izvedite razpravo o stvareh, s katerimi bi lahko izboljšali življenje manjšin v vaši skupnosti ali podprli človekove pravice v vaši državi in v tujini . Odločite se za aktivnost, ki jo boste izvedli, ne glede nato, kako obrobna se vam morda zdi.

Nekaj trditev:

“Muslimani se ne morejo zares vključiti v evropske družbe.”

“Nacionalizem pomeni vojno.”

“Moški so bolj rasistični kot ženske.”

“Bolje je biti črnci kot gej.”

“Romi so edini pravi evropski narod.”

“Mladi so glavni izvajalci rasističnih napadov.”

“Priseljenci nam odjedajo hiše in službe.”

“Ljubezen reši vsak problem.”

(Vsi drugačni, vsi enakopravni 2006).

Podobna vaja , ki poskuša spodbuditi razumevanje pripadnikov drugih kultur in različnih družbenih razredov v družbi, z namenom krepitve empatije do teh ljudi:

Trajanje: 20 do 30 minut. Število udeležencev ni omejeno.

Navodilo: Izberemo dovolj velik prostor, kjer vajo lahko izvedemo, po navadi je to dvorišče stavbe, kjer se nahajamo. Udeleženci se postavijo v ravno vrsto. Vsak dobi

listek, na katerem ima napisano svojo novo identiteto, listka ne sme pokazati drugim udeležencem.

Primeri novih identitet:

begunec iz Sierra Leone, iskalec azila iz Iraka, 45-letni menedžer iz Gorenja, sezonski delavec iz Kosova, zidar –delavec iz Bosne in Hercegovine – na začasnem delu v Sloveniji, mlada diplomantka Pedagoške fakultete, redna profesorica na univerzi, čistilka, upokojeni hišnik, gimnazijska maturantka, magistrica računalništva, begunka iz Bosne in Hercegovine, ki je pridobila slovensko državljanstvo, 50- letni tekstilni delavec, ki je pravkar izgubil službo, brezposelni diplomant humanistike, 35-letna invalidsko upokojena novinarka, ekonomski migrant iz Bolgarije, modni oblikovalec iz Velike Britanije, kuhar iz Kitajske, ki dela v kitajski restavraciji, brezdomec iz Romunije, ki se preživlja z beračenjem, obrtnik, politik parlamentarne stranke, ekonomski tehnik, doktormedicine iz Litve, diplomirana medicinska sestra iz Makedonije, smetar iz Srbije, ki dela pri zasebnem podjetju, brezposelna ekonomistka, ki je pravkar diplomirala, fizični delavec v tovarni, mlad diplomant, zaposlen za določen čas, upokojeni fizični delavec, zasebni raziskovalec, ki se preživlja s projekti.

Vaja se nanaša na Slovenijo, vsi ljudje, ki so napisani na listkih, trenutno živijo v Sloveniji.

Tisti, ki izvaja delavnico, pove trditev. Če je trditev, ki jo navede, značilna za udeleženca (z novo identiteto), ta stopi korak naprej, če trditev zanj ni značilna, obstane na mestu. Vodja delavnice opozori udeležence, naj bodo pozorni na svoje občutke, ko ob branju trditev stojijo na mestu ali pa se pomikajo za korak naprej.

Primeri trditvev:

1. Poleti lahko odpotujete na počitnice v tujino.
2. Lahko si privoščite članarino v teniškem klubu.
3. Lahko si kupite lastno stanovanje, čeprav živite brez partnerja (lahko tudi na kredit).
4. V primeru brezposelnosti ste upravičeni do socialnega zavarovanja.

5. Lahko si v Sloveniji ustvarite družino.
6. Lahko volite v naši državi.
7. Lahko si kupite avtomobil, čeprav živite sami.
8. Imate dovolj denarja za zdravo prehranjevanje, čeprav živite sami.
9. Imate zdravstveno zavarovanje.
10. Lahko si kupite umetne zobe (implantante), čeprav živite sami.

Na koncu delavnice se vsak predstavi z novo identiteto. Ko se udeleženci drug za drugim predstavljajo, stojijo na mestu, do koder so po korakih prišli. Začnemo pri tistih, ki so prišli najdlje. Prosimo udeležence, če povedo svoje občutke, ki so jih imeli, medtem ko so stali na mestu ali pa so se pomikali po korakih.

Izkušnje iz delavnice kažejo, da se udeleženci, ki se ne morejo skoraj nič premikati po korakih, slabo počutijo. Nekateri so se celo premaknili naprej, a se ne bi smeli glede na trditve, saj jim je bilo tako neprijetno zaostajati. Izkušnje so pokazale, da je že pet minut težko zaostajati v življenju za drugimi, zato si udeleženci po delavnici lažje predstavljajo, kako se v življenju počutijo pripadniki različnih kulturnih skupin in družbenih razredov (Vrečer 2009).

III. MULTIKULTURNA EDUKACIJA V KURIKULU: PRIMERJAVA BALTSKIH IN SKANDINAVSKIH DEŽEL TER AVSTRIJE

Vpliv multikulturalizma na izobraževalno polje je viden v poskusih mnogih dežel, da bi mlajše generacije opremile z določeno stopnjo multikulturene kompetentnosti.

Kurikularne reforme v Evropi med l.1980-1990, so privzele t. i. politiko inkluzije. Eden od namenov je bila zagotovitev multikulturalne pismenosti. Kljub poskusom Sveta Evrope, ki s svojimi smernicami skuša vplivati na oblikovanje skupnega evropskega edukativnega pristopa, pa ni prišlo do univerzalnega modela za oblikovanje in implementacijo kurikula s posluhom za multikulturnost. Glede na kulturne, politične in socialne razlike med državami, je bilo najbrž to pričakovano. V današnjem svetu lahko razlikujemo med vsaj sedmimi različnimi šolskimi modeli:

- monokulturno šolanje v monokulturni družbi
- monokulturno šolanje v bikulturni družbi
- monokulturno šolanje v multikulturni družbi
- bikulturno šolanje v bikulturni družbi
- bikulturno šolanje v multikulturni družbi
- multikulturno šolanje v multikultikulturni družbi in
- internacionalno šolanje

Slednji tip se zdi različnim avtorjem še posebej zanimiv, saj naj bi »takšne šole služile kot laboratorij za interkulturno učenje. Ta pristop implicira rabo tujega jezika v območju, kjer sicer ni v rabi, tako postane orodje za vsakodnevno življenje (Fennes in Hapgood v Asser 2004).

Namen in cilj multikulturene edukacije je lahko socialno učenje, politična ali proti rasistična edukacija ali podpiranje otrok manjšin in razvijanje njihove identitete.

Med mnogimi strategijami in načrti, ki so bili izpeljani v številnih državah v zadnji dekadi, lahko razlikujemo med tremi pristopi, med katerimi pa so meje relativno zabrisane:

□ TRADICIONALNI KURIKUL - tu termin multikulturno izobraževanje sploh ni uporabljen, vendar pa kurikulum izhaja iz nekih splošnih formulacij, kot npr. potreba po učenju osnov evropske in svetovne kulturne dediščine, kultiviranje tolerantnega odnosa do drugače mislečih in različnih življenjskih stilov... (Asser in drugi 2004).

Pristop je značilen za številne post komunistične države, ki so jim zgodovinsko pogojeno, blizu koncepti kot npr. sodelovanje, internacionalizem ipd.

□ Za opis drugega pristopa bi si lahko sposodil izraz enega vodilnih avtorjev na področju multikulturnega izobraževanja, Jamesa Banksa - PARADIGMA KULTURNE DEPRIVACIJE – kurikulumski glavni cilji se zrcalijo v rabi koncepta “pomoči”: glavni naporji so usmerjeni k asimilaciji manjšin in imigrantov v smislu “morali se boste spremeniti, pri čemer vam bomo mi pomagali”.

□ Tretji tip kurikula pa bi lahko imenovali PARADIGMA KULTURNE BOGATITVE - kurikulum poudarja pomen medsebojnega plemenitenja kultur, kot enakovrednih. Multikulturna vsebina je enako smiselna za vsakogar, različnost pomeni pestrost, družbeni resurs in potencial. Tak kurikulum že vsebuje prostorno definicijo multikulturene edukacije, kot tudi opise kulturno senzitivnih metod (Asser in drugi 2004).

Od 1.1970-1980 je v Evropi dominiral t. i. tradicionalni kurikulum, ko so se počasi oblikovalci kurikulumov in nacionalnih standardov morali vedno bolj osredotočati na učinkovito poučevanje tradicionalnih in vedno novih imigrantov. Množično priseljevanje imigrantskih delavcev je spremljala implementacija paradigme kulturne

deprivacije, vendar že od l.1990 dalje lahko govorimo o sprejemanju paradigme kulturne bogatitve v mnogih deželah.

Primerjava med baltskimi in nordijskimi deželami se zdi zanimiva, saj so dežele med seboj precej prepletene in vendar z izrazito različno bližnjo zgodovino.

Dežele bivše SZ, kot npr. Estonija in Latvija, so po osamosvojitvi doživele precejšnje demografske spremembe in hitre, radikalne spremembe v edukacijskih sistemih.

6 ESTONIJA IN LATVIJA

Skozi 20. stoletje je Estonija iz etnično homogene dežele (l.1939 je bilo 92% populacije Estoncev), postala multinacionalna: Rusi, Ukrajinci, Belorusi, Finci, Latvijci, Švedi in v manjšem številu še ducat drugih nacij, živi skupaj z Estonci, ki jih je l.2000 štelo 65% vsega prebivalstva te dežele. V Latviji je situacija precej podobna.

Etnična sestava dijakov v srednjih šolah zrcali demografsko stvarnost teh držav. Etnični pluralizem je prisoten v obeh izobraževalnih sistemih.

Prvo desetletje novega tisočletja je torej pred estonski in latvijski izobraževalni sistem postavilo dva velika izziva oz. nalogi:

1. integriranje velikega števila ne-Estoncev, ne-Latvijcev v družbeno okolje skozi izobraževanje
2. pripraviti tako učence, kot učitelje za funkcioniranje v multinacionalnem okolju EU in v pluralističnem svetu, ki se odpira za vse.

6.1 Načela multikulturene edukacije v estonskem kurikulumu

Ko je Estonija znova dobila svojo neodvisnost, je bil oblikovan nacionalni kurikulum za srednje šole l.1996. Glede na to, da se je dežela šele osvobodila sovjetske ideologije, je etnocentrični temelj dokumenta najbrž pričakovan. Razumljivo je, da kurikulum poudarja zamisli ohranjanja in razvijanja estonskega naroda in kulture.

Nova verzija kurikula je bila pripravljena l.2001, ki pa je že poudarila in ovrednotila potrebo po razvijanju multikulturenega nazora.

Tako v uvodu k splošnim določbam kurikula pravi:

Estonske šole podpirajo zaščito in razvoj estonskega naroda in kulture, podpirajo kulturne identitete etničnih manjšin, ki žive v Estoniji, nadalje medsebojno razumevanje in sodelovanje teh ljudstev in izvirajo iz cilja integracije v EU (v Asser in drugi 2004).

Citiran odstavek je nadalje razdelan v poglavju, ki specificira namene izobraževanja in opisuje splošne kompetence, ki naj bi bile dosežene na različnih stopnjah izobraževanja:

Glavni cilj šolske edukacije je razvoj osebe, ki .... pozna in spoštuje lastno kulturo, ima splošno razumevanje in znanje o kulturah drugih ljudstev sveta, brez predsodkov in s spoštovanjem... (v Asser in drugi 2004).

Kurikul vključuje tudi zahteve po organizaciji učnih aktivnosti, ki naj upoštevajo različne zmožnosti in edukacijske potebe učencev.

Vsebina poučevanja naj reflektira kulturo Estonije, kot tudi ostale kulture in skupnosti na tem ozemlju, v Evropi in ostalem svetu.

Vendar so posamezne postavke, ki se nanašajo na multikulturno edukacijo, precej ohlapne, premalo določene.

Ponavljajoče se teme, ki jih kurikul vrednoti so predvsem: okolje in trajnostni razvoj, razvijanje profesionalne poti, informacijska tehnologija, medijsko opismenjevanje, varnost...Kurikul torej skozi šolanje zagotavlja razvoj učnih sposobnosti za doseganje fizičnega zdravje, položi osnove za bodočo kariero, zavedanje o pomenu trajnostnega razvoja in funkcioniranja v informacijski družbi.

Vendarle pa tu ne najdemo tem, ki bi učile obnašanja v skupini, z dostojanstvom in spoštovanjem do drugih, kako ravnati v medsebojnih odnosih. Ničesar, kar bi dajalo prednost znanju in veščinam, ki učencem pomagajo k večji tolerantnosti, kulturni občutljivosti, ki bi jih razvijalo v ljudi, ki si drznejo biti drugačni in spoštovati drugačnost drugih; ki jim je blizu multukulturno okolje in so sposobni izrabiti skrite resurse take družbe.

V takšni obliki kurikula obstaja nevarnost, da ideje o multikulturni edukaciji ostajajo zgolj na deklarativni ravni in ne dobe dovolj pozornosti s strani ustvarjalcev učnih načrtov, avtorjev učbenikov in učiteljev.

Tudi raziskave šolske prakse kažejo, da se v Estoniji in Latviji soočajo z naraščajočimi problemi v vsakodnevnem funkcioniranju šol. Učitelji so preveč mono-etnično orientirani, ko delajo v pluralističnem okolju. Raziskava iz l.2002 je pokazala, da je med estonskimi učitelji kar 93.4% takšnih, ki podpirajo ohranitev monokulturnih šol. Prav tako tudi 84.4% lokalnih ruskih učiteljev, ki preferirajo ohranjanje ruskega okolja v svojih šolah. Precej boljša je situacija med študenti, bodočimi učitelji, katerih 37% meni, da so multikulture šole šole bodočnosti, čeprav priznavajo, da so kot bodoči učitelji za delo v takih okoljih še slabo pripravljeni. Tako pred največjo nalogo stoji pravzaprav izobraževanje učiteljev, kot tudi sprememba oz. dopolnitev vsebine samega kurikula. Če kurikulum zanemari pomen multikulture edukacije, bo ta spregledana v družbi kot celoti (Asser in drugi 2004).

V kontekstu multikulture edukacije pa moramo upoštevati še en aspekt in sicer ta, da se takšna edukacija ne nanaša zgolj na element nacionalnega. Ko govorimo o multikulturalizmu bi lahko naštevali različnih označevalcev identitete: etničnost, rasa, kultura, jezik, religija, mentalne in fizične sposobnosti, starost, spol, spolna usmerjenost, poklic...

Razmisliti je potrebno, kako glasove različnih skupin podpreti v nacionalnem kurikulumu.

6.2 Skupne poteze post sovjetske edukacijske ideologije: kurikula Estonije in Latvije

Obstajajo določene skupne točke v sprejemanju in vrednotenju idej povezanih z multikulturalizmom, ki delno izhajajo razvoja obeh dežel: socialni, ekonomski, politični in demografski razvoj obeh dežel družijo podobna bližnja preteklost.

V primerjanju nacionalnih kurikulumov zasledimo nekaj skupnih potez:

a. V obeh kurikulumih je prisotna orientacija k paradigmi "kulture deprivacije"- nudenje podpore in pomoči manjšinam, z namenom uspešne integracije v večinsko družbo in prilagajanje večinski kulturi.

Prioriteta obeh kurikulumov je zaščita in razvoj nacionalne kulture, kar je v kurikulumu Latvije še bolj poudarjeno.

b.Zdi se, da se oba kurikula izogibata konkretnega poimenovanja manjšin: Rusi, Ukrajinci, Židje...Ob dejstvu, da je približno tretjina učencev v obeh državah rusko govorečih je nenavadno, da je spregledana neizogibna potreba po posebnih edukacijskih potrebah te velike manjšine z bogato kulturno dediščino. Težko bo doseči uspešno notranjo integracijo, če so estonski in latvijski učenci odtujeni od ruske kulture in se tudi oni ne uče njihovega jezika.

c.Spekter različnih skupin je skromen v obeh kurikulumih. Vendar pa so v kurikulumu Latvije vsaj omenjene različne religijske in socialne skupine v splošnih določbah dokumenta. V teh družbah se dogaja rapidna socialna stratifikacija prebivalstva, vendar pa žal ni tradicije odprtega pogovora o potrebi uvajanja socialnih karakteristik v izobraževanje (Asser in drugi 2004).

7 NA POTI V EVROPO: MULTIKULTURNI Poudarki SKANDINAVSKIH KURIKULOV

Tradicionalni kurikuli sicer izražajo vse pomembne aspekte razvoja učenčeve osebnosti in njihovega vrednotnega sistema. To seveda vključuje razvijanje znanja, drže in veščin, ki so potrebne za življenje v multikulturni skupnosti.

Finska, Švedska, Norveška pa vendarle v svojih kurikilih poudarjajo interkulturno, multikulturno in internacionalno edukacijo, kulturno identiteto, uradni jezik in jezike manjšin, specialno pedagogiko, religije, enakost spolov ipd. Prva ponavljajoča se tema finskega kurikula je internacionalna edukacija, katere vsebina je razložena takole:

Namen internacionalne edukacije je, da učenci sprejmejo dejstvo, da smo ljudje različni, spoznajo različne kulture, razumejo neodvisnost ljudi in narodov in da je enakost, tako kot pravičnost osnova človeškega dostojanstva.... Interakcija, mirno reševanje konfliktov, znanje o drugih kulturah, tolerantnost do drugačnosti, osnovna kulturna pismenost, etika človekovih pravic, pripravljanje na globalno državljanstvo, spremljanje in vrednotenje mednarodnega razvoja (v Asser in drugi 2004).

Švedski kurikulum prav tako navaja internacionalno dimenzijo. Glavna načela kurikula:

Pomembno je imeti mednarodno perspektivo, da bi lahko videli lastno stvarnost v globalnem kontekstu, s ciljem ustvarjanja mednarodne solidarnosti in pripravljanja učencev za družbo, kjer bo vse več medkulturnih in čezmejnih stikov (v Asser in drugi 2004).

Nova poglavja in odstavki, ki so posvečeni izključno povečevanju kompetenc v medkulturni komunikaciji in izobraževanju učencev z različnim etničnim poreklom in

statusom (etnične manjšine, novi imigranti) so bili v zadnjem desetletju dodani kurikulumom teh držav. Nordijske države se zavedajo, da komunikacija, oz. njeno pomanjkanje in ovire pri le-tej, med kulturami, ki se medsebojno razlikujejo v različnih aspektih (rasa, nacionalnost, spol, socialni razred, regija...) ogroža harmonično sobivanje ljudi z različnimi porekli.

Norveški kurikulum poudarja pomen posebne etnične skupine, ki jo ima le-ta za vso družbo:

Jezik etnične skupine Saami in njihova kultura sta del skupnega bogastva Norveške in drugih nordijskih dežel, s katerimi si delimo tudi odgovornost za njihovo ohranitev (v Asser in drugi 2004).

Srečanje različnih kultur in tradicij daje nove impulze in stimulira kritično refleksijo. Besedilo takšnega kurikula spodbuja učitelje kot tudi razvijalce programov in študijskih gradiv k uporabi neprecenljivega edukacijskega materiala, ki ga nudi multikulturna družba. Norveški kurikulum vsebuje ločene dele za kulturno dediščino, identiteto in religijo, kjer je med drugim izraženo, da je namen tega dokumenta

zagotoviti poznavanje krščanskega in humanističnega sistema verovanj in spoštovanje drugih religij in ver (v Asser in drugi 2004).

Norveški kurikulum prav tako upošteva učence s posebnimi potrebami:

Mnogo učencev je hendikepiranih v odnosu do svoje okolice: edukacija mora zagotoviti razumevanje in poznavanje teh težav in spodbujati solidarnost do učencev, katerih sposobnosti se razlikujejo od sposobnosti večine (v Asser in drugi 2004).

Besedilo glavnih načel kurikula vsebuje veliko delov, ki jasno pripadajo paradigmi "kulturne bogatitve".

V finskem kurikulumu najdemo naslednje elemente:

Tolerantnost in odprtost do različnih kulturenih ozadij, nazorov in jezikov kot tudi zanimanje za njih, tlakujejo pot k povezanosti med učenci..

Podobno v švedskem:

Učitelji naj zagotovijo, da imajo vsi učenci, ne glede na spol, socialno ali kulturno poreklo, resnični vpliv na delovne metode, sestavo in vsebino edukacije..

(v Asser in drugi 2004).

8 AVSTRIJA

Medtem, ko se zdi primerjava obravnavanih dežel primerna že zaradi dejstva, da v Estoniji in Latviji znaten odstotek prebivalstva predstavljajo pripadniki skandinavskih manjšin, pa v primerjalno analizo kurikulumov vključujem Avstrijo, saj je avstrijski kurikulum poleg npr. nemškega eden tistih, kjer je edukacija za multikulturalnost jasno in podrobno izražena. Poleg tega, da ta kurikulum poudarja vrednost kulturne raznolikosti, posebno pozornost posveča oblikam učenja kjer je poudarek na medkulturni komunikaciji in doseganju medkulturnih kompetenc vseh učencev.

V prvem delu avstrijskega učnega programa za osnovno šolo (*Lehrplan der Volksschule*) so obrazloženi splošni cilji osnovnega izobraževanja, kjer se med drugim vrednoti pomen medkulturne komunikacije. Poudarjeno je, da “interkulturalno učenje ne sme biti omejeno le na spoznavanje drugih kultur”. V tem smislu se poudarja, da je pomembno pri učencih razvijati zanimanje in intelektualno radovednost za druge kulture, ter jim približati vrednost kulturne različnosti. Na tak način “interkulturalno učenje pripomore k boljšemu medsebojnemu razumevanju, vzajemnemu vrednotenju, prepoznavanju skupnih lastnosti in zmanjševanju predsodkov”. Vrednoti tolerantnosti in kulturne raznovrstnosti se obravavata v kontekstu učnega procesa v katerem sodelujejo učenci različnega kulturnega porekla (Puzić 2004).

Interkulturalno izobraževanje je didaktični princip, ki prežema vse predmete in vse učne aktivnosti, kar je podrobno predstavljeno v opisu dvanajstih kroskurikularnih učnih

področjih (zdravstvena vzgoja, medijska vzgoja, umetnostna vzgoja, politično izobraževanje, interkulturno učenje, spolna vzgoja, retorika, bralna vzgoja, okoljska vzgoja, prometna, ekonomska in vzgoja za enakopravnost spolov). Njihove vzgojno-izobraževalne naloge se “morajo razumeti kot kombinacija vsebinskih, metodoloških in vzgojnih zahtev” . Izobraževanje manjšin, katerih materin jezik ni Nemščina, ni klasično kompenzacijsko izobraževanje, temveč poudarja pomen “specifičnih življenjskih pogojev učencev, katerih materin jezik ni nemški”, kot tudi opozarja na potrebo po “zmanjševanju predsodkov, relativizaciji lastne kulture in delovanju v skladu s tem”. Podobno je naglašena pripadajoča trditev, da “ je v šoli potrebno interkulturno učenje uporabljati kot priložnost za vsebinsko in socialno plemenitenje vseh učencev in kot pripravo na življenje v svetovni multikulturni skupnosti«, kar sugerira integrirano obliko pouka, brez izločanja manjšinskih skupin »s posebnimi potrebami”. Razen tega, da ponovno poudarja osrednjo vlogo kulturne in jezikovne identitete, navedeni citat krepi tezo o socialnem značaju interkulturenega učenja, oziroma usmerja k izobraževalnim ciljem, ki vključujejo sposobnost empatije, tolerantnosti, sposobnost za reševanje konfliktov, sposobnost za sodelovanje in solidarnost (Puzić 2004).

9 SKLEP

Skupnega evropskega modela izobraževanja za multikulturalnost ni in kljub številnim resolucijam Sveta Evrope in delovanja nadnacionalnih teles, kot npr. Evropske komisije, je multikulturalno/interkulturalno izobraževanje še vedno v funkciji posameznih nacionalnih izobraževalnih politik.

Neizogibno je, da majhnim deželam primanjkuje ekstenzivnih naravnih resursov-zatorej je znanje toliko večja vrednota. Baltske dežele so prepričane, da prihodnost med drugim temelji na izobraženi in visoko kvalificirani populaciji. Priskrbeti enake možnosti in zagotavljanje izobraževanja za vse, so največje prioritete latvijske in estonske edukacije. Pomembno je upreti se ksenofobiji in nestrpnosti na osnovi pridobljenega znanja in odprte diskusije. Če je v Latviji in Estoniji kurikulum poudarja vlogo posameznika kot lojalnega državljana, pa skandinavski kurikuli težijo k internacionalizaciji družbe in potrebi po prilagajanju tem novim procesom.

Bežna komparacija predstavlja možnosti za vključitev multikulturalnih vsebin v nacionalne kurikule Latvije in Estonije. Tak kurikulum bi posebno pozornost namenjal mirnemu sobivanju in medsebojnemu bogatenju različnih etničnih skupin in bi poudaril pomen multikulturalizma v današnjem hitro spreminjajočem se svetu. Skandinavske dežele so verjetno tudi zaradi dolgoletne demokratične tradicije korak pred njimi in prav zaradi tega lahko služijo kot vzor. Toliko bolj pa avstrijski kurikulum, za katerega se zdi, da še najbolj dosledno upošteva smernice Sveta Evrope za multikulturalno izobraževanje. Če skandinavske dežele v svojih programih poudarjajo predvsem zaščito

manjšinskih jezikov in kultur, oz. promoviranje kulturne raznovrstnosti in različnosti, pa avstrijski kurikulum stopi še korak dlje, z jasno razdelanimi predstavami o pomenu interkulturnega učenja, medkulturne komunikacije, doseganju medkulturnih kompetenc.

IV. NAČELA EDUKACIJE ZA MULTIKULTURNOST IN INTEGRACIJA OTROK TUJCEV IN ROMOV V SLOVENIJI

Tudi Slovenija postaja križišče političnih, ekonomskih, socialnih in kulturnih tokov, značilnih za sodobni svet. Multikulturnost pa velikokrat tudi pri nas ni prepoznana kot vrednota, temveč vse preveč kot grožnja nacionalni identiteti. Prag tolerance do nestrpnosti do drugih in drugačnih, je sicer formalnopravno vpisan v zakonodajo, a dejanska slika kaže drugo podobo. Nestrpnost, predsodki, sovražnost, nesprejemanje in rasizmi se v Sloveniji ne le tolerirajo, raziskave kažejo, da za velik del prebivalstva ne predstavljajo anomalije. Vrednotna stališča do manjšin so že nekaj časa negativna in postajajo vse bolj skrajna. Že dolgo so osovražene skupine ljudi iz republik nekdanje Jugoslavije, Romi, istospolno usmerjeni, migranti, azilanti. Diskriminacija ni vedno neposredna, vse bolj so prisotna prikrita, simbolna izražanja sovraštva. Izobraževanje ima tu poslansko vlogo. Vzgoja mladih za multikulturnost ne pomeni le prepoznavanja in premagovanja predsodkov in diskriminacije, uči tudi uspešnega razreševanja konfliktov, vrednotenje različnosti, medsebojnega spoštovanja in bogatenja. Temelji na spoštovanju človekovih pravic, ki pomenijo enake možnosti za vse – manjšinskim skupinam omogoča uspešnejšo vključevanje v družbo, ne da bi pri tem izgubile lastno identiteto.

V slovenski vzgojno-izobraževalni sistem se vsako leto vključujejo otroci tujcev, beguncev, prosilcev za azil. Imajo šole dovolj izoblikovanih strategij in instrumentov za vključevanje teh otrok v sistem vzgoje in izobraževanja na različnih ravneh šolanja?

Vlagamo dovolj naporov za uspešnejše vključevanje otrok Romov v šolo in širšo družbo?

10 SMERNICE ZA VZGOJO IN IZOBRAŽEVANJE OTROK TUJCEV IN ROMOV V VRTCIH IN ŠOLAH

Zavod Republike Slovenije za šolstvo je v letu 2009 izdal smernice za izobraževanje otrok tujcev v slovenskih vrtcih in šolah. V dokumentu so poleg zakonskih podlag, navedene smernice, priporočila, načela, ukrepi in rešitve, ki opredeljujejo možne pristope dela z otroki, učenci in dijaki tujci in njihovimi starši v vrtcu, osnovni in srednji šoli, ter dijaških domovih. Smernice predvidevajo obvezujoče in priporočene aktivnosti. Poglejmo nekaj načel:

1. Načelo največje koristi otroka je glavno vodilo pri vseh dejavnostih v zvezi z otroki tujci. Na otroka tujca je treba gledati celostno.
2. Načelo nediskriminatornosti: otroci tujcev so upravičeni do enakih pravic in ravnanja kot ostali otroci, ki so državljani ali imajo stalno prebivališče. Najprej in predvsem jih je treba obravnavati kot otroke. Vsi pomisleki glede njihovega priseljskega statusa bi morali biti drugotnega pomena.
3. Načelo pravice do sodelovanja: mnenja in želje otrok je treba ugotoviti in upoštevati, kadar koli se sprejemajo odločitve, ki jih zadevajo. Vzpostavljeni morajo biti ukrepi za njihovo lažje sodelovanje, v skladu z njihovo starostjo in zrelostjo.
4. Načelo spoznavanja različnih kulturnih vzorcev in identitet - spoštovanje kulturne identitete: zelo pomembno je, da lahko otroci s priseljskim statusom ohranijo svoj materni jezik ter vezi s svojo kulturo in veroizpovedjo. Varstvo otrok, zdravstvena nega in izobraževanje morajo obdržati njihove kulturne potrebe. Ohranjanje kulture in jezika je potrebno tudi za otrokovo morebitno vrnitev v njegovo domovino.
5. Načelo informiranosti: otrokom tujcem oziroma njihovim staršem mora biti zagotovljen dostop do informacij, na primer, o njihovih pravicah, razpoložljivih storitvah, procesu pridobivanja azila itd.
6. Načelo usposabljanja, izobraževanja strokovnih delavcev vrtcev in šol: omogočiti ustrezna usposabljanja za delo z otroki in s starši tujcev. Osebe, ki se ukvarja s priseljevanjem, bi morale biti usposobljene za vodenje razgovorov, ki so otrokom prijazni.

7. Načelo trajnosti: pri odločitvah glede otrok tujcev je treba kar najbolj upoštevati dolgoročne koristi in blaginjo otroka.

8. Načelo časovne primernosti: vse odločitve glede otrok tujcev morajo biti sprejete v primernem času, pri čemer se upošteva otrokovo dožemanje časa.

Priporočila:

a) Prilagodi načine dela individualnim značilnostim in potrebam posameznega otroka tujca;

strokovni tim (vzgojitelj, starš, svetovalni delavec, ravnatelj, po potrebi še zunanji sodelavec) pripravi individualni program dela za otroka tujca;

b) vključi otroka tujca v zanj primerne dejavnosti, s katerimi mu omogoči socialno in jezikovno integracijo;

c) spremlja napredek otroka in vodi mapo njegovih dosežkov (izdelkov);

d) otroka tujca vključi v oddelek, kjer so najbolj ugodni pogoji za spoznavanje slovenskega jezika (učenje slovenščine);

e) omogoči otroku tujcu ustrezno obdobje prilagajanja glede na njegove potrebe;

f) zagotovi, da vzgojitelj pri delu z otrokom tujcem uporablja ustrezne pristope in primerna gradiva;

f) spremlja napredek otroka tujca in vodi mapo njegovih dosežkov

Vidimo, da dokument upošteva večino prvin medkulturne vzgoje in izobraževanja: načelo enakih možnosti, upoštevanje različnosti med otroki, govori o aktivni strpnosti, spoštovanju različnih vrednot in življenskih slogov, spodbuja k medkulturni komunikaciji med otroki. Poudarja individualno obravnavo učencev, rabo različnih pristopov in metod, ki so otroku tujcu primerno prilagojeni. Ob vsem tem je nujno sočasno aktivno ozaveščanje in pridobivanje ustreznih socialnih veščin populacije večinske družbe, v katero se te osebe integrira.

11 VKLJUČEVANJE OTROK ROMOV V SLOVENSKI VZGOJNO-IZOBRAŽEVALNI SISTEM

Nizka izobrazbena raven Romov v kombinaciji z drugačnimi življenjskimi navadami in pogoji ne omogoča enostavnih rešitev na področju sistema vzgoje in izobraževanja. Delež otrok, ki končajo osnovno šolo, je še vedno zelo nizek. Ključni problemi, ki so v dosedanjih konceptih ostali nerešeni, so: inkluzija/vključevanje vs. segregacija; jezik, kultura in identiteta; neprilagojena organizacija dela; nizka pričakovanja glede šolske uspešnosti romskih otrok (odnos do izobraževanja); neupoštevanje socialno-kulturnih in drugih okoliščin; razvrščanje romskih otrok v šole s prilagojenim programom. Otroci Romov so za šolo slabo motivirani, kar deloma izhaja iz njihovega izvirnega okolja, v veliki meri pa tudi iz dejstva, da so velikokrat diskriminirani s strani svojih vrstnikov.

Z vidika vključevanja v osnovnošolski vzgojno-izobraževalni program imajo romski otroci ob vstopu v šolo povsem drugačno "predznanje", kot je potrebno za uspešno vključevanje v vzgojno-izobraževalni sistem. Imajo drugačne vzorce mišljenja in navad, ki jim pogosto otežkočajo vključevanje v institucionalno okolje šole. Osnovna težava je neznanje slovenskega jezika, zaradi česar težko sodelujejo pri pouku.

V duhu načela večkulturnosti, bi morala država tudi v primeru romske manjšine zagotoviti vzgojo in izobraževanje, ki spodbuja ohranjanje in spoštovanje romskega jezika in kulture. Treba je spremeniti obstoječi model, v katerem sta bila jezik in kultura večinske družbe dojeta kot norma, v razmerju do katere sta romski jezik in kultura nepomembno zastopana ali pa sta celo dojeta kot nekakšen moteči dejavnik integracije. Kurikulum, ki ne vključuje pouka romskega jezika, ne omogoča in ne zagotavlja pravice romske skupnosti do ohranjanja in razvijanja lastnega jezika. Romska kultura, zgodovina, identiteta morajo postati sestavni del kurikula. K temu Slovenijo zavezujejo tudi domače in mednarodne pravne norme (Barle Lakota, Gajgar, Horvat, Šebart, Krek 2004).

Načelo medkulturnosti v vzgoji in izobraževanju prav tako zahetva sodelovanje obeh kultur, tako večinske, kot romske, potrebno je najti tiste kulturne prvine, ki so skupne romski in slovenski kulturi, in na njih graditi. Naloga šole torej ni le zagotavljanje in oblikovanje enakih družbenih in izobraževalnih možnosti za otroke iz manjšinskih skupin, temveč da brani in razvija kulturni pluralizem, se bori proti diskriminaciji. To pa pomeni tudi osveščanje in izobraževanje otrok večinskega prebivalstva – naloga šole je, da tudi tem učencem približa romsko kulturo, da spodbuja dobre medvrstniške odnose, uči uspešnega razreševanja konfliktov. Zato je pri načrtovanju organizacijskih oblik dela šole, ki jo obiskujejo Romi ključnega pomena, da se učencev ne segregira v posebne oddelke, kar bi spodbujalo njihovo izključenost in posledično večalo predsodke učencev večinskega prebivalstva. Šola mora aktivno spremljati, zaznavati in kontinuirano odpravljati stereotipe in predsodke.

11.1 Primer dobre prakse: Osnovna šola Janka Padežnika, Maribor

Osnovna šola Janka Padežnika je multikulturalna šola, v kateri se učenci učijo strpnega sobivanja v okoljih in situacijah, ki so in bodo del njihovega življenja v Sloveniji ali v tujini.

Šolo obiskuje 18.5 odstotkov Romov, 13.5 otrok z migrantskim ozadjem, 8.2 nadarjenih učencev, 7.5 odstotkov pa predstavljajo učenci, ki potrebujejo dodatno strokovno pomoč.

Šola se tako pri vsakodnevnem delu srečuje z raznolikostjo in pestrostjo različnih kultur, običajev, veroizpovedi, jezikov, učnih sposobnosti, različnimi ravni predznanja ipd. Srečuje se torej tudi z obilico izzivov, ki jih etnično bolj homogene šole ne poznajo - latentnih konfliktov, množtvom različnih individualnih in skupinskih težav in potreb, aplikacijo posebnih didaktično-vzgojnih prijemov.

Romske družine živijo na območju šolskega okoliša (Mestna četrt Studenci) že desetletja. Že več generacij otrok se vključuje v vzgojno-izobraževalni proces šole. Njihov jezik je romščina iz česar izvirajo številne težave pri razumevanju slovenskega jezika, čemur pa sledijo težave na drugih področjih šolskega dela. Obstoječi situaciji se

pridružuje še dejstvo, da zaradi slabe komunikacije staršev tudi ni pričakovati ustrezne spodbude doma.

Pri prehodu generacij se v romskih družinah spreminja miselnost, ki sprošča spone romske tradicionalne družine (izostajanje od pouka, zgodnje poroke, nepismenost, neizobraženost, osebna neurejenost...). Šola pa se še vedno srečuje na eni strani z družinami s tradicionalnim načinom življenja in tistimi, ki jim je sodoben način življenja in izobraževanje vrednota.

Primarne vrednote šole so opredeljene kot:

1. Razvijanje občutka varnosti, sprejetosti, prijaznosti
2. Spoštovanje in sprejemanje drugačnosti
3. Skrb za ohranitev naravnega okolja
4. Upoštevanje pravil
5. Odgovoren odnos do svoje varnosti in varnosti soljudi

V sodelovanju z Zavodom RS za šolstvo izvaja šola več inovacijskih projektov. Z njimi prispeva k dvigu kakovosti vzgojno-izobraževalnega procesa. Že tretje leto poteka inovacijski projekt Romi z nami, Romi med nami – Ali lahko učenci Romi tutorji pomagajo sovrstnikom pri razumevanju slovenskega jezika? Kako lahko s tutorskim delom dosežemo kvalitetnejše medvrstniške odnose? S projektom uspešno razvijajo vidik multikulturalnosti in trajnostnega procesa medkulturnega dialoga. Poleg romskih, imajo tudi večletne izkušnje s kitajskimi učenci, pri katerih uspešno uporabljajo model tutorstva, ki so ga razvili že z romskimi učenci.

11.2 Dosežki na področju dela z učenci Romi

Individualni delovni projekt pomoči vsebuje:

- TUTORSTVO
- INDIVIDUALNO UČNO POMOČ UČENCEM ROMOM
- IZBIRNI PREDMET: ROMSKA KULTURA
- VKLJUČITEV ROMSKE POMOČNICE V VZGOJNO-IZOBRAŽEVALNI PROCES

a) TUTORSTVO

S sociološkega vidika je tutor osebni učitelj, ki v neposrednem stiku z učencem usmerja njegov razvoj, skrbi za uspešnost učenja, ga motivira za uspešno napredovanje, mu pomaga in svetuje pri reševanju morebitnih težav, problemov in kriz, ki ovirajo učenca v času šolanja. Takšno delo zahteva nekoga, ki je sposoben sprejemati in upoštevati mnenja drugih, je komunikativen, sproščen, razumevajoč, ima pozitiven odnos do tutorskega dela.

S psihološkega vidika to delo pomeni:

- skrb za učenčev osebni, intelektualni in učni razvoj
- posredovanje pri učnih težavah
- pomoč pri osebnih težavah
- motivacijo in usmerjanje s svojim lastnim zgledom.

Kratkoročni cilji projekta tutorstva:

- razvijanje organizacijskih in komunikacijskih spretnosti
- bogatitev besednega zaklada z javnim nastopanjem
- razvijanje inkluzivnega in integracijskega pristopa v razredu

Dolgoročni cilji:

- preseganje tradicionalne romske vzgoje
- razvijanje samozavesti učencev Romov
- izboljšanje učnega uspeha
- vzpodbujanje motivacije za nadaljne izobraževanje in možnosti zaposlitve

SPOZNANJA IN UGOTOVITVE

Tako tutorji, kot prejemniki pomoči so napredovali in si pridobili organizacijske spretnosti, priljubljenost med vrstniki, komunikacijske spretnosti, bogatejši besedni zaklad. Povečala se je njihova samozavest in motivacija za šolsko delo, kot tudi želja po prostovoljni pomoči drugim. Projekt je rezultiral v uspešnejši integraciji Romov v razredno skupnost, bolj aktivnem udejstvovanju pri pouku in obšolskih dejavnostih, kot tudi zvišanju ravni znanja in razumevanja slovenskega jezika, znatno se je povečal obisk šolske knjižnice. Danes projekt predstavlja prostovoljno pomoč v smislu tedenskih srečanj tutorja in prejemnika pomoči, kot tudi učinkovito obliko preventive proti nasilju med mladimi, ki temelji na prostovoljni in humanitarni komponenti izmenjave medvrstniških izkušenj.

S projektom uresničuje šola številne komponente vzgojnega načrta šole, kot:

- neposredno prizadevanje za strpnost
- razumevanje drugačnosti

- ohranitev kulturne raznolikosti
- istočasna aktivnost za večjo izrabo možnosti in priložnosti, ki jih ponuja povezan, k sodelovanju usmerjen svet

Šola redno izvaja evalvacije tutorjev in prejemnikov, izvaja ankete med učenci o prepoznavnosti in sprejetosti tutorstva na šoli, uvaja ankete med starši (starš v vlogi »kritičnega prijatelja«...).

a) INDIVIDUALNI DELOVNI PROJEKT POMOČI

Individualna učna pomoč učencem Romom omogoča

- Motiviranje učencev za delo
- Povečevanje samozavesti učenca
- Pomoč pri učnih vsebinah, ki so težje razumljive za učence
- Uporaba različnih didaktičnih instrumentov (tabela, sestavljanke, osebni računalnik, internet...)
- Neprestana komunikacija z učitelji (vertikalna in horizontalna)
- Priprava IDPP – individualni delovni projekt pomoči.

IDPP pripravijo učitelji za individualno učno pomoč, razrednik in učitelji posameznih predmetov. Sestavljen je iz:

- Splošnega dela (podatki o otroku, starših)

- Jedra individualnega delovnega projekta pomoči, ki predstavlja predznanje učenca/učenke – *Kaj že znaš?*)

Proces učenja:

- Učencu se ponudi možnost izbire, ga motivira (*Kako bi se želel učiti?*)
- Evalvacijski sestanki ob koncu ocenjevalnih obdobj, s poudarkom na pregledu dosežkov in doseženih ciljev
- Zbirka doseženih učnih ciljev, zapisana v IDPP predstavlja pomembno dodano vrednost individualnega in formativnega spremljanja učenca.

a) IZBIRNI PREDMET: ROMSKA KULTURA

Izbirni predmet Romska kultura postavlja učence Rome v dejaven in spoštljiv odnos do etnične identitete in kulture ter občih kulturnih in civilizacijskih vrednot.

Predmet zasleduje naslednje cilje:

- razvoj socialne občutljivosti predvsem za kulturno raznolikost kot bogastvo bivanja;
- usvojitev temeljnega znanja o Romih, romski kulturi in romski kulturni ustvarjalnosti primerjalno z narodom, s katerim živijo v vsakdanjem življenjskem stiku;
- razvoj zmožnosti in veščin, ki so pogoj za vsaj delno samostojno družbeno, etično in državljansko delovanje;
- ozaveščanje vrednosti socialnih in komunikacijskih veščin;

- ozaveščanje pomena sposobnosti za izražanje in argumentiranje lastnih stališč ter za osredotočeno poslušanje stališč in argumentov drugih;
- sposobnosti za spoštljivo in strpno razpravljanje in objektivno presojo idej, ki nasprotujejo lastnim idejam;
- razvoj občutljivosti za etične dileme in razvoj sposobnosti za njihovo kompleksno presojo z vidika socialnih posledic posameznih etičnih odločitev;
- postavitev učenca oziroma učenke v dejaven in refleksiven odnos do svoje individualne, etnične, nacionalne, kulturne, civilizacijske identitete;
- razvoj sposobnosti za razumevanje različnih kultur, verovanjskih in vrednotnih sistemov in razvijanje spoštovanja do različnih kultur, ver in vrednotnih sistemov;
- aktiviranje in artikuliranje učenčevih razmišljanj glede načel pravičnosti, enakosti, svobode, humanosti in solidarnosti ter razvoj sposobnosti za zavestno udeležanje teh načel v družbenem življenju;
- razvoj sposobnosti in občutljivosti za prepoznavanje in sprejemanje razlik ter spoštovanje le teh;
- razvoj sposobnosti za sodelovanje v dialogu z ljudmi drugih kultur, etničnih skupin, narodov, verstev in držav;
- razvoj etične in državljanske občutljivosti;
- razvijanje občutka odgovornosti za lastno ravnanje in za opazovanje posledic ravnanja drugih v skupnosti
(Zavod RS za šolstvo 2006).

Učenci pri predmetu tako spoznajo:

- Izvor romskih prebivalcev in njihovo prvotno domovino
- Način življenja (poklici- kovaštvo, prerokovanje; glasbo...)
- Nošo, navade, običaje Romov po Sloveniji
- Publikacije romskih društev
- Odgovore na vprašanja, s katerimi se srečujejo sodobni Romi
- Življenje mladih Romov v Sloveniji danes
- Vrednost medijske informacije o Romih

Učenci imajo pri predmetu možnost aktivnega sodelovanja, pripravljajo krajše referate in digitalne projekcije, dviga se motivacija za nadaljnje izobraževanje, učenci izražajo zadovoljstvo ponudbe izbirnega predmeta na šoli.

Izkušnje z Romi, v šoli uspešno uporabljajo tudi pri vključevanju mladih Kitajcev in Moldavcev v pouk in širše družbeno okolje. Pri premagovanju kulturnih in jezikovnih razlik tudi tu pomagaja tako učitelji, kot učenci, ki se zelo zgodaj nauče strpnega sobivanja. Učitelji posebno pozornost posvečajo tudi sodelovanju s starši kitajskih otrok. Hodijo na njihove domove, da se z njimi dogovorijo o podrobnostih učnega procesa ipd. Zaradi izostanka ustreznih konkretnih smernic za tako delo, so učitelji nemalokrat prepuščeni lastni improvizaciji, zaradi pomanjkanja materialnih sredstev, pa tudi prostovoljnemu delu.

Osnovna šola Janka Padežnika se je v šolskem letu 2006/2007 vključila v poskusno izvajanje fleksibilnega predmetnika. Strokovni delavci šole in ravnateljica so v sodelovanju z Zavodom RS za šolstvo izvedli predstavitev Izvajanje fleksibilnega predmetnika in spremljave pouka kot primer dobre prakse na delovnih srečanjih ravnateljev šol v OE Maribor. V okviru projekta Oblike diferenciacije v osnovni šoli izvajajo pouk ob hkratnem delu dveh učiteljev kot kombinacijo različnih oblik diferenciacije.

ZAKLJUČEK

Svet se bliskovito spreminja. Priče smo spremembam na političnem področju, spreminja se način proizvodnje in trg dela, priča smo razvoju informacijskih tehnologij, demografskim spremembam, okoljski krizi. Eden ključnih dejavnikov razvoja vsake družbe je gotovo področje vzgoje in izobraževanja. Šola se nujno odziva na družbene spremembe. Prenova šolstva je zapleten in obsežen proces, ki zahteva tako spremembo vsebin, načinov dela, metod, novih didaktičnih pristopov, kot tudi spremenjeno vlogo subjektov v vzgojno-izobraževalnem procesu, preverjanja znanja in ocenjevanja, vodenja ipd. Predvsem pa šola potrebuje izdelano vizijo, ki bo odgovarjala izzivom, ki jih prinaša tretje tisočletje. Kakšna naj bo torej šola za tretje tisočletje? Kakšen vzgojno-izobraževalni koncept je potreben za ta občutljiv proces? Vzgoja in izobraževanje za danes ali za jutri? Ali bolje – za danes in jutri?

Zaradi procesov globalizacije in evropeizacije, naraščanja nestrpnosti in nasilja širom sveta, je eden od odgovorov gotovo edukacija za multikulturnost. Edukacija za multikulturnost, kot tudi multikulturnost v izobraževanju samem, je potrebna prav na vseh ravneh šolanja, od vrtca, do univerze. Edukacija, ki sloni na obče civilizacijskih vrednotah miru, svobode, enakosti, človekovih pravic, demokracije, ne samo, da spodbuja k sprejemanju takšnih vrednot, temveč mlademu posamezniku omogoča najti svoje mesto v svetu, ga pripravlja na življenje v novi, večkulturni stvarnosti. Skozi spoznavanje drugih kultur, se posameznik ne le bogati, temveč tudi spoznava samega sebe, lastno kulturno pogojenost, lastne omejitve.

Osnovna zamisel takšne edukacije na eni strani pomeni omogočanje enakih izobraževalnih možnosti za vse, ne glede na njihovo etnično, socialno, versko ipd. poreklo, na drugi pa spodbuja k strpnosti, sprejemanju različnosti, uči sposobnosti reševanja sporov, komunikacije, ruši stereotipne in etnocentrične predstave, izziva predsodke.

Izobraževanje za demokratično državljanstvo in medkulturno izobraževanje sta že nekaj časa prednostni področji Sveta Evrope. Vsaka država članica ima sicer svojo izobraževalno politiko, ki je posledica zgodovinskih procesov, tako je naloga Sveta

Evrope predvsem podajanje osnovnih smernic in priporočil za izvajanje takšne edukacije. Že bežen pregled kurikulumov nekaterih držav pa pokaže, da te smernice niso povsod enako upoštevane. Prav tako izsledki raznih raziskav na tem področju nakazujejo, da je multikulturalizem bolj prisoten na deklarativni, kot dejanski ravni.

Nacionalne izobraževalne politike stojijo torej pred zahtevno nalogo uvajanja splošnih načel multikulturalizma v svoje kurikule – če kurikulum ne naslavlja omenjenih vsebin, jih tudi snovalci učnih načrtov, avtorji šolskega gradiva in učitelji ne morejo upoštevati. Pomembno je razmisliti o primernem usposabljanju in izobraževanju učiteljev, katerih delo zahteva vedno nove vloge in kompetence.

Nenazadnje pa mora multikulturalizem, če se hoče uveljaviti, prežemati prav vse aspekte družbenega in političnega življenja. Potrebno je ozaveščanje ljudi preko množičnih medijev, sprejemanje in izvajanje zakonov, ki temeljijo na njegovih osnovnih načelih, vnašati multikulturno vzgojo v vrtce, šole, fakultete, kot poseben predmet ali kot povezovalno nit vseh predmetov, splošen didaktični princip.

Edukacija za multikulturnost mora ultimativno meriti k ohranjanju in dvigovanju dostojanstva, svetosti življenja in okolja. Kako doseči najboljše v človekovem potencialu, kot npr. pravičnost in sočutje. Kako živeti skupaj.

Takšna edukacija mora biti humanistična edukacija, ki noče reducirati življenja na materijo, menjati kvaliteto za kvantiteto. Edukacija, ki bo pripomogla k rojstvu človeka z veliko začetnico, torej bolj: človečnega, kulturnega, humanega, čustveno pozornega, strpnega, plemenitega (Židan 2004).

Toleranco in spoštovanje do različnosti nenazadnje najbolj učinkovito naslovimo, če se raje kot na odgovore, osredotočimo na vprašanja, ki so vsem skupna. Odgovori se razlikujejo od kulture do kulture, spreminjajo s časom. Kaj povzroča trpljenje? Kaj je narava in usoda zgodovine? Kaj je po smrti? Zakaj se ljudje ženejo za lepoto, dobroto, resnico? Zakaj ljudje tako radi posplošujemo? Od kod strah pred tujim? Vprašanja združujejo, odgovori delijo.

Ljudje vendarle nismo tako različni.

LITERATURA

Adler, Nancy. 1997. *International Dimensions of Organizational Behavior*. Cincinnati: South-Western College Publishing.

Asser Hiie, Karmen Trasberg in Larissa Vassilchenko. 2004. Intercultural education in the curriculum: some comparative aspects from the Baltic and Nordic countries. *International Education* 15 (1). Estonia: University of Tartu.

Badovinac, Tatjana. 1997. *Multikulturalna vzgoja v vrtcih in šolah*. Diplomsko delo. Ljubljana: Pedagoška fakulteta.

Banks, James, A. in drugi. 2001. *Diversity within Unity: Essential Principles for teaching and learning in a multicultural society*. Seattle: Center for Multicultural Education.

Banks, James, A. in Mcgee Banks, ur. 2007. *Multicultural education: Issues and Perspectives*. United States of America: John Wiley and Sons, Inc.

Barle Lakota, Andreja, Mateja Gajgar, Jožek Horvat, Mojca Šebart in Janez Krek, ur. 2004. *Strategija vzgoje in izobraževanja Romov v Republiki Sloveniji*. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport RS.

Blumenfeld, Warren. J. ur. 1992. *Homophobia: How We All Pay the Price*. Boston. MA: Beacon Press.

Brander, Patricia, Carmen Cardenas, Juan de Vincente Abad, Rui Gomes in Mark Taylor. 2006. *Vsi drugačni, vsi enakopravni*. Izobraževalni priročnik. Strasbourg: Svet Evrope v Strasbourg.

Fennes, Helmut in Karen Hapgood. 1997. *Intercultural learning in the classroom: crossing borders*. London: Cassell Council of Europe.

Ferjan, Marko. 1999. *Organizacija izobraževanja*. Kranj: Moderna organizacija.

Goldstein, Sonia B. 1997. The power of stereotypes: A labeling exercise. *Teaching of Psychology* (24): 256-258.

Hofstede, Gert Jan. 2001. *Cultures's Consequences. Comparing Values, Behaviors, Institutions and Organizations Across Nations*. Sage Publications: Thousand Oaks.

- Jandt, Fred E. 1976. *The Process of Interpersonal Communication*. New York: A Department of Harper & Row.
- Juren, Peter, ur. 1996. *Zakoni s področja vzgoje in izobraževanja*. Ljubljana: Uradni list Republike Slovenije.
- Klarič, Tina. 2003. *Vzgoja in izobraževanje za človekove pravice. Raziskava v okviru raziskovalnih štipendij Mirovnega inštituta 2002*. Ljubljana: Mirovni inštitut.
- Krek, Janez, ur. 1995. *Bela knjiga o vzgoji in izobraževanju v Republiki Sloveniji*. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport RS.
- Kroeber, Alfred in Clyde Kluckhohn. 1952. *Culture: A Critical Review of Concepts and Definitions*. Cambridge: Harvard University Press.
- Kroflič, Robi in Wim Kratsborn. 2006. Razprava na Agori o identiteti mnogih izbir: Agora. *Revija 2000* (186/187/188): 150-156.
- Lipužič, Boris. 2002. *Globalna razvojna vprašanja izobraževanja v Evropi (Primerjalna analiza izobraževalnih politik v državah EU, EFTE in predpristopnih kandidatka za EU)*. Nova Gorica: Educa.
- 1999. Vzgoja v večkulturni družbi: Zdravilo proti predsodkom in nestrpnosti. *Šolski razgledi* 50 (9): 4-5.
- Longworth, Norman in Keith Davies. 1996. *Lifelong learning: new vision, new implications, new role for people, organizations, nations and communities in the 21st century*. London: Kogan Page.
- Lukšič Hacin, Marina. 1999. *Multikulturalizem in migracije*. Ljubljana: Založba ZRC.
- Lustig, Myron, W. in Jolene Koester. 2006. *Intercultural competence: Interpersonal communication across cultures*. London: Pearson Education.
- Marentič Požarnik, Barica. 1992. Izkustveno učenje - modna muha, skupek tehnik ali alternativni model pomembnega učenja? *Socialna pedagogika* 43 (1/2): 1- 6.
- Novak, Marta. 2009. *Smernice za izobraževanje otrok tujcev v vrtcih in šolah*. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo.

- Pavitra, Philippe Barbier de Saint-Hilaire. 2002. *Šolanje in cilj človeškega življenja*. Radovljica: Didakta.
- Pivac, Josip. 1995. *Šola v svetu sprememb*. Ljubljana: Narodna in univerzitetna knjižnica.
- Puzić, Saša. 2007. Interkulturno obrazovanje u europskom kontekstu: analiza kurikuluma. *Metodika* 8 (15): 373-389.
- Samovar, Larry A. in Richard E. Porter. 1991. *Communication Between Cultures*. Belmont: Wadsworth Publishing Company.
- Schopmeyer Kim, D. in Bradley J. Fisher. 1993. Insiders and Outsiders: Exploring Ethnocentrism and Cultural Relativity in Sociology. *Teaching Sociology* 21(2): 148-15. American Sociological Association.
- Splošna deklaracija človekovih pravic*. 1948. Dostopno prek: <http://www.unhchr.ch//udhr/lang/slv.htm>.(10.julij 2005).
- Šebart, Mojca. 2000. Šola, vzgoja in vrednote. *Sodobna pedagogika* 51 (117).
- Trškan, Danijela. 2002. Nova vloga predmeta zgodovine v sedanji Evropi. *Sodobna pedagogika* 53 (119): 65-75.
- Vrečer, Natalija. 2009. *Medkulturne kompetence v izobraževanju odraslih*. Ljubljana: Andragoški center Republike Slovenije.
- Zavod RS za šolstvo. 2006. *Predlog učnega načrta za izbirni predmet Romska kultura*. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo.
- Židan, Alojzija. 2003. *O vplivu globalizacijskih procesov na slovensko izobraževanje*. Ljubljana: FDV.
- 2004. *Za kakovostnejša družboslovna znanja (didaktični in znanstveni prispevki)*. Ljubljana: FDV.
- 2009. *Vzgoja za evropsko demokracijo: vzgoja mladih za demokracijo v 21. stoletju*. Ljubljana:FDV.

Priloga A: Slovar ključnih pojmov

ASIMILACIJA – družbeni in kulturni procesi vključevanja priseljencev v sociokulturni sistem države sprejema, na način, ko priseljenci ne smejo prakticirati izvorne kulture v javni sferi (Vrečer 2009)

ETNOCENTRIZEM – presojanje kultur in družb s stališča lastne. Je prepričanje o manjvrednosti, neobičajnosti drugih kultur. Krepi občutek skupinskega ponosa in lastne večvrednosti

GLOBALIZACIJA- proces ekonomskega, političnega, vojaškega itd. povezovanja različnih družb in s tem kultur na svetovni ravni

INTEGRACIJA – družbeni in kulturni procesi vključevanja priseljencev v družbeno-kulturni sistem države sprejema, na način, da priseljenci lahko prakticirajo svojo izvorno kulturo v javni sferi (Vrečer 2009)

INTERKULTURALIZEM - odnosi med različnimi kulturami, ki vključujejo sodelovanje in intenzivne stike ter prepletanje različnih kultur

KOMPETENCE – zmožnost opravljanja neke naloge, ki vključuje znanja, spretnosti, veščine, kot tudi družbene odnose, ravnanja, samopodobo ipd.

KULTURA – Način življenja pripadnikov neke družbe (jezik, ideje, navade, obnašajski vzorci, znanja, materialni proizvodi itd., ki so plod človekovega dela in ustvarjanja, medsebojnega delovanja pripadnikov družbe in se prenašajo iz generacije v generacijo

KULTURNI RELATIVIZEM – opazovanje sestavnih delov neke kulture z gledišča te kulture in pojasnjevanje njihove vloge v družbi in ne vrednotenje teh sestavnih delov. Kulture so enakovredne in enakopravne

MULTIKULTURALIZEM - je večpomenski termin. Zadeva državne politike, pri upravljanju kulturnih razlik (ohranjanje kultur); služi kot opis družbeno-kulturne stvarnosti pri sobivanju več etničnih skupnosti na istem ozemlju; kot politični diskurz o kulturnih razlikah (Lukšič Hacin v Vrečer 2009)

MULTIKULTURNO IZOBRAŽEVANJE – pristop do poučevanja in učenja, ki temelji na demokratičnih vrednotah in prepričanjih ter utrjuje kulturni pluralizem v kulturno različnih družbah v med seboj povezanem svetu (Bennett v Vrečer 2009)

PREDSODKI – nestrpen, nespoštljiv in prezirljiv odnos do drugih in drugačnih – pripadnikov etničnih skupin, kultur, do oseb z drugačnim načinom življenja (Ule v Vrečer 2009)

STEREOTIPI - opisovanje ljudi na osnovi njihove skupinske pripadnosti. Tipizirane sodbe – sodbe o vseh in vsakomur, ki ne veljajo za nikogar (Ule v Vrečer 2009)

ŠOLSKI KURIKULUM – celota postopkov in dela v šoli;

- uradni kurikulum: formalni učni načrt, ki ga predpišejo ustrezni organi s strani države in zajema celoto znanj, postopkov, vsebin, materialov za delo v šoli
- prikriti kurikulum: se nanaša na tiste vidike kurikulumu, ki niso formalno določeni, vendar vsebujejo številne elemente vzgojnega vplivanja na učence (prenašanje vedenjskih vzorcev; vrednote, odnosi, šolska klima ipd.)

VREDNOTE - sistem idej, prepričanj o tem, kaj je dobro, zaželeno, pravilno, vredno. Služijo kot merila za presojanje ljudi in dogajanj z vidika tistega, kar pojmuje kot dobro in moralno.

